

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ULUSAL KÜLTÜR VE
EĞİTİMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ: TÜRKİYE UNESCO
ÖRNEĞİ

ÖZLEM KOYUNCU

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AYSEL AZİZ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL - EYLÜL 2019

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ULUSAL KÜLTÜR VE
EĞİTİMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ: TÜRKİYE UNESCO
ÖRNEĞİ

ÖZLEM KOYUNCU

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AYSEL AZİZ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

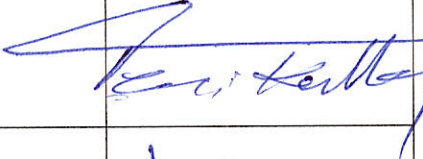

İSTANBUL - EYLÜL 2019

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı 151302007 numaralı yüksek lisans öğrencisi Özlem Koyuncu'nun, "Uluslararası Örgütlerin Ulusal Kültür ve Eğitimindeki Yeri ve Önemi: Türkiye UNESCO Örneği" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 13/09/2019 tarih ve 2019/13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 24/09/2019

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Aysel Aziz	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. Sevgi Kalkan	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Özcan	

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışmada alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

24 / 09 / 2019...

Adı-Soyadı

Özlem Koyuncu

Özlem
İmzası

ÖZ

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ULUSAL KÜLTÜR VE EĞİTİMDEKİ

YERİ VE ÖNEMİ: TÜRKİYE UNESCO ÖRNEĞİ

ÖZLEM KOYUNCU

Uluslararası örgütlerin ulusal kültür ve eğitimdeki yeri ve önemi tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletlere bağlı uzmanlık örgütü UNESCO'nun eğitim, bilim ve kültür çerçevesinde yapmış olduğu çalışmalar ele alınmıştır.

Tarihsel açıdan vurgulanmış olan nokta, örgütlerin kuruluşundan bu yana amaçlarının barış ve güvenlik konusunu ele alması olmuştur. Uluslararası örgütler genellikle büyük savaşlar sonunda çok taraflı anlaşmalar sonucunda oluşarak ileriye dönük olarak yapıldığı görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonucunda oluşan Milletler Cemiyeti'nin başarısız olması ile İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması engellenememiştir. Birleşmiş Milletler ise İkinci Dünya Savaşı sonunda yine aynı amaç doğrultusunda galip olan devletler tarafından kurulmuştur. Birleşmiş Milletlere bağlı birçok uzmanlık örgütü vardır. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nun hangi amaçlarla kurulduğu ve bu amaçları doğrultusunda yapmış olduğu projelerin günden güne arttığı görülmektedir.

Eğitim, bilim ve kültür konularıyla ilgili sürdürülebilir kalkınma hedefleri vardır. UNESCO, devletlerarasında karşılıklı tanışmayı, anlaşmayı ve insanları birbirlerine yakınlaştırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası örgütler, Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler, UNESCO, UNESCO Milli Komisyonu

ABSTRACT

THE ROLE AND IMPORTANCE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN NATIONAL CULTURE AND EDUCATION: EXAMPLE OF UNESCO TURKEY

ÖZLEM KOYUNCU

The place and importance of international organizations in national culture and education is the main subject of the thesis. The studies carried out by UNESCO, as an international organization which is related to United Nations were discussed within the framework of education, science and culture.

Historically, the point that has been emphasized is the issue of peace and security since the establishment of organizations. It is seen that international organizations are formed as a result of multilateral agreements at the end of the great wars and are carried out prospectively. With the failure of the League of Nations formed as a result of the First World War, the start of the Second World War could not be prevented. The United Nations was established in the same direction by the victorious states for the same purpose at the end of the Second World War. There are many specialized organizations of the United Nations. The establishment purposes of UNESCO National Commission of Turkey and projects of these objectives are discussed and seen that it increased day by day.

There are sustainable development goals related to education, science and culture. UNESCO aims mutual recognition, agreement and get people closer to each other.

Keywords: International organizations, League of Nations, United Nations, UNESCO, UNESCO National Commission

ÖNSÖZ

Bu çalışmada uluslararası örgütlerin tarihsel süreci ele alınmıştır. Bu süreç içerisinde oluşan örgütler Kültürel Nitelikli Uluslararası Örgütler ve Bölgesel Nitelikli Uluslararası Örgütler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Dünyada ilk büyük örgütlenme olan Birinci Dünya Savaşından sonra galip devletlerin barış ve güvenliğin sağlanabilmesi için oluşturduğu Milletler Cemiyeti ve bu örgütün başarısızlığı sonucunda oluşan İkinci Dünya Savaşı'na yer verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonucunda ise Milletler Cemiyetiyle aynı amaçlara sahip olan, galip devletler tarafından kurulan, Birleşmiş Milletleri ele alınmıştır. Birleşmiş Milletlere bağlı birçok uzmanlık örgüt bulunmaktadır.

"Uluslararası Örgütlerin Ulusal Kültür ve Eğitimdeki Yeri ve Önemi: Türkiye UNESCO Örneği" başlıklı bu tezde UNESCO ve buna bağlı UNESCO Türkiye Milli Komisyonunun eğitim, bilim ve kültür konulu birçok projesi vardır ve çalışmada bu projeler incelenmiştir.

Bu çalışmayı hazırlarken geçirdiğim süreçte kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleriyle yol gösterici olan danışmanım Sayın Prof. Dr. Aysel Aziz'e, zamanlarını ayırıp benimle röportaj yapmayı ve engin bilgilerini benimle paylaşmayı kabul eden Dr. Hıfzı Topuz'a ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Komite üyesi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçoğlu'na, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğr. Gör. Hakan Dağ'a, benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TARİHSEL GELİŞİM İÇERİSİNDE ULUSLARASI ÖRGÜTLER.....	4
1.1 Uluslararası Örgütün Tanımı ve Özellikleri	4
1.2 Modern Anlamda Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi	5
1.3 Günümüzde Uluslararası Örgütlenmeler	7
1.4 Uluslararası Örgüt Türleri	9
1.4.1 Bölgesel ve Küresel Nitelikli Uluslararası Örgütler	9
1.4.1.1 Bölgesel Nitelikli Uluslararası Örgütler.....	12
1.4.1.2 Küresel Nitelikli Uluslararası Örgütler ve Milletler Cemiyeti.....	14
1.4.2 Birleşmiş Milletler ve Buna Bağlı Uzmanlık Örgütleri.....	17
1.4.2.1 Birleşmiş Milletlerin Kuruluşu	17
1.4.2.2 Birleşmiş Milletlere Bağlı Uzmanlık Örgütleri.....	19
1.4.2.2.1 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)	22
1.4.2.2.2 Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)	22
1.4.2.2.3 Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO).....	24
1.4.2.2.4 Dünya Sağlık Örgütü (WHO)	25
1.4.2.2.5 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).....	27
1.4.2.2.6 Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF).....	29
1.5 Türkiye'nin Uluslararası Örgütlenmelerde Durumu	31
2. BÖLÜM: ULUSLARARASI ÖRGÜT OLAN UNESCO'NUN GELİŞİMİ.....	34
2.1 Kuruluş Amacı	34
2.2 UNESCO'ya Üyelik	35
2.3 Çalışma Organları ve Bütçesi	36
2.4 Uluslararası Çalışmaları	37
3. BÖLÜM: UNESCO'NUN ULUSAL EĞİTİM, KÜLTÜR VE BİLİMSEL	
ÇALIŞMALARLA İLİŞKİSİ	38
3.1 UNESCO'nun Ulusal Düzeydeki Eğitim Çalışmaları.....	38

3.2 UNESCO'nun Bilimsel Düzeydeki Çalışmaları	42
3.3 UNESCO'nun Kültürel Düzeydeki Çalışmaları.....	44
4. BÖLÜM: UNESCO'NUN TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMALARI.....	46
4.1. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.....	46
4.2 Eğitim Konusunda Yapılan Çalışmalar	49
4.2.1 Eğitim İhtisas Komitesi	51
4.2.2 Eğitim için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	51
4.2.3 Basın Yayın Eğitimi ile İlgili Çalışmalar	55
4.3 Bilimsel Düzeyde Yapılan Çalışmalar	57
4.3.1 UNESCO'nun Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı.....	60
4.3.2 UNESCO Küresel Jeoparkları	61
4.3.3 Doğa Bilimleri için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	61
4.4 Kültür Konusunda Yapılan Çalışmalar	62
4.4.1 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Somut Kültürel Miras Listesi Olan UNESCO Dünya Miras Listesi.....	65
4.4.2 UNESCO'nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Altında Olan Geçici Listesi	67
4.4.3 Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları.....	70
4.4.4 Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi	72
4.4.5 Dünya Belleği Programı	74
SONUÇ	75
KAYNAKÇA.....	78
EKLER	84
EK-1:	84
SOMUT KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ.....	84
TÜRKİYE'NİN UNESCO DÜNYA MİRASI LİSTESİ'NDEKİ BAŞLADIĞI YILLARA GÖRE YERİ	84
EK-2:	85
UNESCO'NUN DÜNYA KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRASI ALTINDAN OLAN GEÇİCİ LİSTE TÜRKİYE'NİN UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİNDEKİ ALANLARI.....	85
EK-3:	89
TEHLİKE ALTINDAKİ DÜNYA MİRAS ALANLARI.....	89

EK-4:	92
SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ	92
EK-5:	93
DÜNYA BELLEĞİ PROGRAMINA TÜRKİYE’NİN ÖNERİLERİ.....	93

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Dünya Çapında Faaliyet Gösteren Örgütler.....	12
Tablo 1 Faaliyet Alanlarına Göre BM Uzamanlık Örgütleri	21

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	:	Avrupa Konseyi
AKÇT	:	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ANZUS	:	Güney Pasifik Güvenliği
APEC	:	Asya Pasifik Ekonomi İşbirliği
ASEAN	:	Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMGK	:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CARICOM	:	Karayip Devletleri Birliği
CENTO	:	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
COMECON	:	Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
D-8	:	Gelişmekte Olan 8 İslam Ülkesi
ECO	:	Ekonomik İşbirliği Örgütü
ECOSOC	:	Ekonomik ve Sosyal Konsey
ECOWAS	:	Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
EFA	:	Avrupa Özgür İttifakı
EFTA	:	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EİT	:	Ekonomik İşbirliği Örgütü
EURATOM	:	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

FAO	:	Gıda ve Tarım Örgütü
G-20	:	Gelişmekte Olan 20 Ülke
GATT	:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IBRD	:	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICAO	:	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
ICOMOS	:	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin
IDA	:	Uluslararası Kalkınma Birliği
IHP	:	Uluslararası Hidroloji Programı'nın (IHP)
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
IMO	:	Uluslararası Denizcilik Örgütü
IOC	:	Uluslararası Olimpiyat Komitesi
IPBES	:	Ekosistem Hizmetleri Üzerine Hükümetler Arası Bilim-Politika
ITU	:	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
IUCN	:	Doğal Kaynakları Koruma Birliği
İKÖ	:	İslam Konferansı Örgütü
KEİ	:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
LAFTA	:	Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği
LAIA	:	Latin Amerika Bütünleşme Topluluğu
MAB	:	İnsan ve Biyosfer Programı
MC	:	Milletler Cemiyeti
MERCOSUR	:	Güney Ortak Pazarı
NAFTA	:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NEPAD	:	Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)
NORDIC	:	Kuzey Avrupa Ülkeleri Konseyi
OAPEC	:	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
OAU	:	Afrika Birliği Örgütü
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RCD	:	Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği
SAARC	:	Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu
SEATO	:	Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü
SOKÜM	:	Somut olmayan kültürel miras
UIS	:	UNESCO İstatistik Enstitüsü
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UPU	:	Dünya Posta Birliği
WHO	:	Dünya Sağlık Örgütü
WIPO	:	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
WMO	:	Dünya Meteoroloji Örgütü
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Örgüt; ortak bir amaç ve çıkar doğrultusunda bir araya gelen kurum veya bireylerin oluşturduğu bir yapıdır. Zamanla toplumların gelişmesi ve insanların gereksinimlerinin çoğalması sonucunda, insanlar yeni gereksinimlerini karşılamak için toplumsal kurumların işlevine önem göstermişlerdir. Bunun sonucunda ise yeni örgütler oluşturmuştur.

Uygarıkların ve devlet yapılarının ortaya çıktığı zamanlarda kabilelerin birlik ve beraberlik içerisinde yaşamalarını, bu eski devletlerin örgütlenmelerini aynı zamanda da devletlerin kuruluşlarının temelini oluşturmaktadır. Bu durum yerel olan siyasi kuruluşları kendi iradeleriyle veya zorla yaptırarak bir üst otoritenin kurulmasını sağlaması anlamına gelmektedir (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 13-20).

Örgütlülük modern olan toplumlarda gelişmişliğin göstergesi olarak görülmektedir. Modern olan toplumların içindeki bu değişimler uluslararası alana da yansımakta olup, devletler, kişiler, vs. diğer örgütler arasında örgütlenme eğilimi artmaktadır. Bugün dünyada "uluslararası" kavramıyla öne çıkan binlerce örgüt vardır. (Ateş 2016, s. 18-21).

Uluslararası örgütler, kendisini oluşturan aktörlerin yani devletlerin iradesi ile oluşmuş olup, sözleşmeler sonucunda ortaya çıkmışlardır. Uluslararası Örgütlere üye olan ülkeler, birbirlerine karşı üstünlükleri olmayan ve ilke olarak eşit olan ülkelerdir. Uluslararası örgütler devletler gibi uluslararası hukuka tabi, tüzel kişiliği olan, sistemin etkili aktörleridir. Ayrıca uluslararası örgütler genellikle büyük savaşların sonunda devletlerarasında çok taraflı anlaşmalar sonucunda kurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşından sonra dünyada barış ve güvenliğin korunması adına kurulan Milletler Cemiyeti (MC) başarısız olmuştur ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını engelleyememiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda ise yine aynı hedeflerle barışın ve güvenliğin korunması adına Birleşmiş Milletler (BM) örgütü kurulmuştur. Birleşmiş Milletler bir uluslararası örgüt olup, buna bağlı birçok uzmanlık örgütü vardır. UNESCO, BM'lerin isteğiyle BM'lere bağlı bir yan kuruluş olarak, bir takım hedefleri gerçekleştirebilmek için, bağımsız devletler tarafından kurulmuş olan bir uzmanlık örgütüdür.

Çalışmanın konusu, uluslararası örgütlerin oluşumu ve yapısı üzerinde durularak Birleşmiş Milletler Örgütüne bağlı bir uzmanlık kuruluşu olan UNESCO'nun eğitim, kültür ve bilim konusunda yapmış olduğu çalışmaları açıklamak, UNESCO'nun ulusal bilim, eğitim ve kültürüne ne denli etki ettiğini ortaya koymak ve buna bağlı olarak UNESCO Türkiye Milli Komisyon'u üzerinde durmaktır.

Araştırmanın yöntemi veri toplama tekniği olarak dolaylı ve dolaysız yöntem, buna bağlı olarak da veri toplama tekniği kullanılmıştır. Önce dolaylı yöntem olarak alanla ilgili genel ve özel literatür taraması yapılmış; bilgiler hem yazılı kaynaklardan hem İnternet kaynaklarından –doğrulaması yapılarak- alınmıştır. Çalışmanın dolaysız yöntemi olarak ise sınırlı bir sözlü tarih çalışması yapılarak konuyla ilgili uygulamaları, olayları yaşayan, deneyimleyen iki uzman kişiyle yapılan derinlemesine mülakat sonucu elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Bu amaçla, UNESCO Genel Merkezinde yıllarca çalışan, eğitim, gazetecilik konusunda birçok ülkede seminerler düzenlemiş olan Dr. Hıfzı Topuz'la ve UNESCO Türkiye Milli

Komisyonu Komite üyesi Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçoğlu ile yapılan röportajlara yer verilmiştir.¹

Araştırma bir durum saptama ve ilişki araştırma çalışmasıdır. Bu amaçla genelde uluslararası kuruluşların durumu saptanmış, özelde ise uluslararası kuruluş olan UNESCO'nun Türkiye'deki durumu araştırılmıştır. Türkiye'deki UNESCO'nun faaliyetleri konusunda ise bir ilişki araştırma yöntemi ve tekniği ile yapılan faaliyetlerin ulusal eğitim, bilim ve kültüre etkileri araştırılmıştır.

¹ Konuyla ilgili Türkiye Milli Komisyonu ile çeşitli yollarla ilişkiye geçilmiş, ancak herhangi bir cevap alınamamıştır.

1. BÖLÜM: TARİHSEL GELİŞİM İÇERİSİNDE ULUSLARASI ÖRGÜTLER

1.1 Uluslararası Örgütün Tanımı ve Özellikleri

Uluslararası hukuk düzeni içerisinde kurulan, ikiden fazla devlet ya da ülke tarafından oluşan hukuki kişiliklere "uluslararası örgüt" denilmektedir. Bu genel kavram, devletlerarasında kurulan, resmi ya da resmi olmayan her türlü oluşumu içermektedir. Bir başka yönden, devletler tarafından kurulan örgütlere de "uluslararası örgütler" denilmektedir (Denk 2015, s. 21). Günümüzde uluslararası örgütlerin uluslararası sistemde devletlerin iç ve dış politikalara etkisi dikkat çekmektedir. Bu kapsamda örgütlerin uluslararası hukuka bağlı olması devletlerarasında ve örgütler arasında disiplin ve hiyerarşi yaratmaktadır. Bu disiplinle örgütlerin etkili olduğu alanlar toplumun evrensel bir yapıda birleşmesine daha çok yardımcı olmaktadır. Uluslararası örgütler uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedir.

Örgütlerin sınıflandırılmasında en çok devletlerle olan ilişkisine yer verilmektedir. Devletler tarafından üyelerin oluşturulması "hükümetler arası" olarak vasıflandırılan örgütler "uluslararası örgütlerdir". Devletler dışındaki diğer siyasal, sosyal ve ekonomik öğelerin oluşturduğu, devletlerle doğrudan bağı olmayan kurumsal yapılara ise "uluslararası hükümet dışı örgütler" denilmektedir (Ateş 2016, s. 18-21). Bu bağlamda devletler, uluslararası örgütlerin temel aktörü olup, sınıflandırılma ilişkisi devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerle ortaya konulmaktadır.

Uluslararası Örgütler, uluslararası ilişkiler tarihinde ulus devletlerden etkilenecek şekilde şekillenmiş ve onların aracı olmuşlardır. Uluslararası örgütler uluslararası ve küresel

ilişkilerin önemli bir parçasıdır ve zorla uygulatmaya yönelik bağımsız araçlara sahip değillerdir (Bennett ve Oliver 2015, s. 21). Ulus devletlerin kuruluşu ise Vestfalya ve Uluslararası olan çabalardır.

Uluslararası örgütlere hukuki açıdan bakıldığında ise bir uluslararası anlaşma ile kurulmuşlardır. Uluslararası hukuku kuran bir uluslararası hukuk belgesi vardır; bu nedenle uluslararası hukukun öznesidir. Ancak, G-8², G-77³, G-20⁴, D-8⁵ gibi hiç bir uluslararası anlaşmaya dâhil olmayan gruplar da vardır. Bu grupları birbirine bağlayan bir hukuk metni bulunmamaktadır (Karluk 2014, s. 47).

Uluslararası Devletlerin, uluslararası örgütlerle olan ilişkilerini düzenleyen hukuk sistemine uluslararası hukuk denir. Uluslararası hukukun varlığı bazı hukukçular tarafından reddedilmektedir. Bunun sebebi devletlerin üzerinde yasal bir otoritenin olmayışıdır. ABD'nin, Birleşmiş Milletlerin izni olmadan Irak'a girmesi gibi göz ardı ettikleri konular olmakla beraber, bu görüşü savunanların haklı olduklarını kanıtlamaktadır. Uluslararası hukuk günümüzde hava sahası, kıta sahanlığı, telekomünikasyon gibi birçok teknik ayrıntıları düzenleyen kurallar bütünü oluşturmuştur.

1.2 Modern Anlamda Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi

Uluslararası örgütlerin ortaya çıkışı ile ilgili ilk bilgiler, bugünkü anlamıyla olmasa da ilk çağlara kadar gitmektedir. Tarihe bakıldığında ilk örgütlenme "amphictyony"

² "Sekizler Grubu-Group of Eight" yani kısa adıyla G-8 dünyanın en gelişmiş sekiz ülkeleri (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD ülkeleri) tarafından kurulmuş olup, uluslararası örgütlerden tamamen bağımsız bir şekilde, kendi düzenledikleri gündemle, gelişmekte olan ülkeleri ekonomik ve siyasi konularda politikalar geliştirme imkânı sunmasına denir (Talu 2015).

³ Ekonomik çıkarları muhafaza etmek için, gelişmekte olan ülkeleriyle 77 ülkenin BM'in denetimi altında kurulmuş, resmi olmayan bir topluluğa denir (<https://finanstaksi.com>)

⁴ "Group of Twenty" kısa adıyla G-20 Yirmilik Grup anlamına gelmektedir. Dönemin G7 maliye bakanları ve merkez bankasının isteğiyle 1999 yılında kurulmuş olup, amacı ise dünyanın ekonomik sorunlarını çözmektir (<https://tr.euronews.com/>)

⁵ D-8 1997 yılında ekonomik potansiyeli güçlendirmek için kurulmuş olup, üye ülkelerin çoğu Müslüman ülkelerden oluşmaktadır (<https://www.internethaber.com>)

denilen cemiyetler, Yunan şehir devletleri arasında kurulmuş olup, dini konularda işlevleri söz konusudur. Ancak bu cemiyetler ilkel olarak ortaya çıktığından "Uluslararası örgüt" yapısının çok dışındadır (Özgöker ve Batı 2017, s. 1).

Uygarlıklar ve devlet yapılarının ortaya çıktığı zamanlarda kabileler birlik ve beraberlik içerisinde yaşamışlardır. Aynı zamanda eski devletlerin örgütlenmelerini de sağlamışlardır. Ortaçağ Dönemine bakıldığında, günümüzde Sümer, Mısır ve Eti krallıkları bu türde oluşmuş olan krallıklardır. Bunun yanında feodal yapıların birleştirilmesi Çin'deki eski olan devletlerin oluşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Konfederasyon biçiminde olan örgütlenmeler ise Asya kavimlerinde vardır. Bu biçimdeki örgütlenmelere örnek olarak; İran'da Med ve Pers krallıkları, Kuzey ve Orta Asya'daki Hun İmparatorluklarının kurulması verilebilir. Bu devletler bir anlaşma sisteminin sonunda, ilkel uluslararası sistem sonucunda büyük devletlere dönüşmüşlerdir (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 13-20).

Avrupa'da modern anlamda ilk uluslararası örgütler, günümüzdeki anlamıyla, 18. yüzyılda oluşmuş, 19. Yüzyılda da gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Daha çok bölgesel nitelikte ve farklı konuları kapsayan bu örgütlenmeler, daha sonraları ise Kuzey, Güney ve Orta Amerika kıtalarındaki devletlerarasında oluşmuştur. Kuşkusuz uluslararası örgütlenmelerin asıl gelişimi 20. Yüzyılın ilk çeyreğinden hemen sonra kurulan Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ile 2. yarısına doğru kurulan Birleşmiş Milletler örgütü ile ilk kez küresel düzeyde, hemen hemen tüm dünya devletlerine açık olan örgütlenmeler meydana gelmiştir. Böylece uluslararası örgütlenmeler gerek tür açısından gerekse örgütlere katılan devletler açısından farklılaşmış, çeşitlenmiş ve sayıca artmıştır.

Bir kısmı günümüzde de devam eden bu örgütlenmeler kuruluş amaçlarına göre şöyle gruplandırılabilir:

- ***Ulaştırma amaçlı ilk uluslararası örgütler:*** İlk uluslararası örgütler; "Ren Seyrüsefer Merkez Komisyonu", "Tuna Rejimi Avrupa Komisyonu", "Tanca Spartel Burnu Feneri Uluslararası Komisyonu", "Türk Boğazlarının Uluslararası Statüsü"dür.
- ***Teknik amaçlı ilk uluslararası örgütler:*** Teknik amaçlı ilk uluslararası örgütler olarak "Uluslararası Jeodezi Birliği", "Uluslararası Telgraf Birliği", "Evrensel Posta Birliği", "Demiryolları Birliği", "Sınai Mülkiyet Birliği", "Güzel Sanatlar Mülkiyet Birliği", "Ölçüler ve Tartılar Merkezi Bürosu" adı altında kurulan örgütler örnek olarak verilebilir.
- ***Siyasi ve ekonomik amaçlı ilk uluslararası örgütler:*** Bu tür örgütlenmelerin ilk örnekleri olarak "Germanya Konfederasyonu", "Alman Gümrük Birliği", "Latin Para Birliği", "Parlamentolar-Arası Birlik", "Lahey Barış Konferansları (1899-1907)" olarak verilebilir.
- ***Sivil örgütlenmeler:*** "Uluslararası Kızılhaç Örgütü", "Sosyalist Enternasyonaller", "Pan-Slavist Kongreler", "Siyonist Örgütlenmelerdir" (Hasgüler ve Uludağ 2012, 28-62).

Özetle belirtmek gerekirse, 20. Yüzyıl dünyasında ülkeler hem küreselleşmiş hem de bölgeselleşmişlerdir.

1.3 Günümüzde Uluslararası Örgütlenmeler

20. Yüzyılda Birinci Dünya ve İkinci Dünya Savaşları, dünyada yıkım getiren ve milyonlarca insanın ölmesine sebep olan iki savaştır. Bu savaş sonrasında dünya ekonomisi oldukça büyük zarara uğramış olup, bu zararın karşılanması için uluslararası çeşitli örgütler kurulmuştur. Bunlardan en önemlileri de küresel çapta

olan “Milletler Cemiyeti” ve “Birleşmiş Milletlerdir”. Bu küresel örgütlenmeler yanında askeri, ekonomik, politik ve teknolojik alanlarda bölgesel örgütlenmelere de gidilmiştir. Örneğin IMF, GATT, WTO, IBRD, BM gibi kuruluşlar küreselleşme sonucu ortaya çıkarken; AB, NAFTA, EFTA gibi kuruluşlar ise bölgeselleşme çerçevesinde işbirliğini sağlamış ve dünya ekonomisinin geleceğine yön veren güçlü kuruluşlar olarak ortaya çıkmıştır (Karluk 2014, s. 31). Zamanla bu güç dengeleri değişmiş; bölgesel birlikler, örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Bu konuda en önemli uluslararası örgütlenme, ekonomik amaçlı olarak kurulan Avrupa Birliği örnek olarak verilebilir.

Soğuk savaş sonrası iki kutuplu dünya düzeninin giderek çok kutuplu hale gelmesi uluslararası örgütlere üye olan devletlerin kuruluş amaçlarını da etkilemiştir. Uluslararası örgütlerin kuruluş amacı ilk aşamada dünyada barış ve güvenliği sağlamak olmasının yanı sıra zamanla küreselleşmenin getirdiği değişim ve dönüşüm sonucunda teknolojik ve bilimsel alandaki gelişmeler, bu örgütlerin kuruluş amacını daha çok ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel olması yönünde değiştirmiştir.

21. Yüzyıl dünyasında devletlerarası örgütlenmeler; her alanda teknolojinin hızla gelişmesi pek çok olguyu beraberinde getirmiş; bağların artması, ülkeler arasındaki işbirliği hareketlerini de arttırmıştır. Bu gelişmelerde önemli bir neden de devletlerin güvenliklerini sağlama, kendi ideolojilerini yayma ve kendi çıkarlarını koruyabilmek amaçları söz konusudur. Devletler kendi çıkarlarını sürdürebilmek, varlıklarını korumak amacıyla silahlanmaya gitmeleri, devletlerin güvenliğinin tehlike altına girmesi anlamına da gelmektedir. Bu nedenle de devletler kendi güvenliklerini korumak ve devamlı barışın sağlanması için uluslararası örgütlerin kurulmasına neden olmuşlardır (Arı 2010, s. 198).

Devletler kendi güvenliklerini koruyabilmek, aynı zamanda da bu güvenliğin devamlılığını sağlamak amacıyla birçok tedbirler almışlardır. Devletler kendi güvenlikleri için başka devletlerin iyi niyet dileklerini görmezden gelebilmekle birlikte, güvenlik konusunda silahlanmaya da önem göstermişlerdir. Aynı zamanda devletler silahlanma konusuna oldukça fazla bütçe ayırmaktadırlar. Uluslararası antlaşmalar devletlerin tarafsız olması için yapılmaktadır. Devletler yine de kendilerini korumak adına silahlanmaya önem göstermişlerdir. Ayrıca devletler silahlanmaya askeri konu dışında siyasal, ekonomik sebeplerden dolayı da önem göstermektedirler (Gönlübol 1979, s. 165).

1.4 Uluslararası Örgüt Türleri

Uluslararası örgütlerin özelliklerine göre gruplandırıldığı görülmektedir:

- Bileşimlerine göre uluslararası örgütler: Evrensel ve bölgesel uluslararası örgütler.
- Fonksiyonlarına göre uluslararası örgütler: Kültürel, bilimsel, siyasi, askeri, sosyal, sağlık, yardım amaçlı, ekonomik örgütler.
- Yetkilerine göre uluslararası örgütler: Uluslararası örgütler ve uluslar üstü örgütler olarak sınıflandırılmıştır (Özgöker ve Batı 2017, s. 3).

1.4.1 Bölgesel ve Küresel Nitelikli Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütler, uluslararası ilişkiler alanının önemli aktörleri arasında yer almakla beraber, egemen devletler merkezli bakışa sahiptir. 20. Yüzyıl itibariyle niceliksel ve niteliksel anlamda ön plana çıkmaya başlayan "Hükümetler arası Örgütler" aktör olan devletler tarafından kurulmuştur. İlk başlarda devletleri tek uluslararası aktör olarak kabul eden, 1648 Vestfalya Antlaşmalarıyla kurulduğu varsayılan modern uluslararası ilişkiler sistemi bu dönemde egemenliğin öne

çıkmasına, geleceğin ulus - devletleri olan merkezi devletlerin imparatorluk ve bu tür yapıların bağımsızlıklarını ilan etmesi anlamına da gelmesine sebep olmuştur (Denk 2015, s. 21).

Uluslararası örgütlerin genellikle büyük savaşlar sonunda çok taraflı anlaşmalar sonucunda ileriye dönük olarak yapıldığı görülmektedir. Bu anlaşmalar kimi zaman bir örgüt ortaya çıkarmış, kimi zaman ise bu tür bir örgütlenmeye gidilmemiştir. Örneğin yukarıda değinilen, 1648 tarihinde Vefayla Antlaşmaları ile bir sistem kurulmuş, fakat bir örgüt kurulmamıştır. 1815 Viyana Kongresi, Avrupa uyumu ve denge sisteminin temelini belirlemiş; Ren Komisyonu gibi bazı konularda ilk uluslararası örgütlenmeyi doğurmuştur. 1919-1920 Paris Barış Antlaşmaları, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ve Milletler Cemiyeti'nin de kurucu sözleşmelerini içine almıştır. 1945 San Francisco Konferansı ise Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulması için toplanmıştır.

Uluslararası örgütlerin ortaya çıkışları kimi zaman bir başka örgüte bağlanarak kurulma biçiminde de olmuştur. Örneğin Amerikan Devletleri Örgütü, BM sisteminin öngördüğü "bölge antlaşmaları" kapsamında BM'lerin uyumlaştırıcı birimi olarak kurulmuştur. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)⁶ ve Varşova Paktları BM şartının "meşru müdafaa" hakkının kullanılması kapsamında oluşmuştur. Başka bir doğuş türü ise, bir başka örgütün girişimiyle ona bağlı olarak kurulan örgütlerdir. Bunlara "yan örgütler" denir. Örneğin UNESCO, BM'lerin isteğiyle BM'lere bağlı bir yan kuruluş olarak, bir takım hedefleri gerçekleştirebilmek için, bağımsız devletler tarafından kurulmuştur.

⁶ NATO Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Fransa, İngiltere, İzlanda, Hollanda, Belçika, İtalya, Danimarka, Norveç ve Portekiz tarafından 1949 tarihinde, birleşme ve dayanışma amacıyla barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan bölgesel bir örgüttür (<https://www.tgrthaber.com.tr/>)

Uluslararası örgütlerin bir diğer kuruluş biçimi ise düzenli kongreler sonucunda ortaya çıkmalarıdır. Örneğin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİT)⁷, 1975'te başlayan bir "düzenli konferanslar süreci" olarak doğmuş, 1994 yılında bir örgüte dönüşmüştür. Bunun bir başka örneği ise, İslam Konferansı Örgütüdür. 1969 tarihinde Fas'ta yapılan "İslam Zirvesi Konferansı" sonunda, 1972 tarihinde doğmuştur. Bazı örgütler ise mevcut bir örgütün isim değiştirmesi sonucunda doğabilmiştir. Örneğin "Merkezi Antlaşma Teşkilatı" (CENTO)⁸, 1959 tarihinde sonlanmış "Bağdat Pakı"nın yerine doğmuştur. Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD)⁹ süreci bu örgütün ekonomik boyutudur. RCD, CENTO 1979 tarihinde sona erdikten sonra da devam etmiş olup, 1985 tarihinde örgüte dönüşmüştür. Başka bir uluslararası örgüt oluşumu ise örgütün kurulduktan sonra yaşadığı evrim ve birleşmelerin şekillenmesidir. Örneğin 1951 tarihinde Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)¹⁰ Antlaşmasını 1957 tarihinde Roma Antlaşmalarıyla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)¹¹ ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)¹² 'un oluşma süreci izlemiştir. Avrupa Toplulukları adıyla tek elden yönetilmeye 1965 yılında başlanmıştır. Avrupa Topluluğu 1988 tarihinde Avrupa Tek Senedinden sonra oluşmuştur. Maastricht Antlaşması ile 1991 tarihinde Avrupa Birliği oluşmuştur. Bu birleşme modeli 2000'li yıllarda "Avrupa Birleşik Devletleri"

⁷ AGİT 1970'de barış ve güvenliğin sağlanması nedeniyle Soğuk Savaş sonrasında Avrupa ülkelerinin arasındaki bölünmeyi sonlandırmak amacıyla kurulan teşkilattir (<https://www.aksam.com.tr/>)

⁸ CENTO Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında 1950 tarihinde Ortadoğu'daki güvenliği sağlamak amacıyla kurulan birliktir (<https://www.tarihiolaylar.com/>).

⁹ RCD 1964 yılında Türkiye, İran ve Pakistan arasında ekonomi ve işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur (<http://ab.ticaret.gov.tr/>)

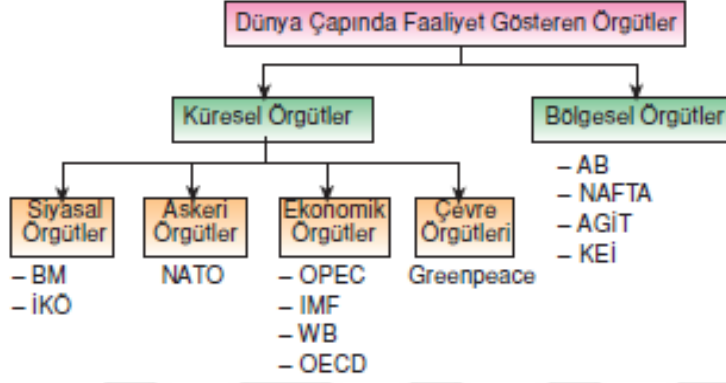
¹⁰ AKÇT 1951 yılında Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda arasında işgücünün serbest olarak dolaşımı hedefleriyle kurulmuştur (<https://www.biymed.com>)

¹¹ EURATOM 1957 yılında Avrupa'daki nükleer enerji sanayisinin gelişimi amacıyla kurulmuştur (<https://www.iktisatsozlugu.com>).

¹² AET 1992 yılında siyasal birleşme ve barışın korunması amacıyla kurulmuştur (<https://alonot.com/>)

ya da "Avrupa Devletleri Topluluğu" gibi büyük bir devletin ortaya çıkmasıyla son bulmuştur.

Bölgesel Örgütler kendi aralarında; AB, NAFTA, AGİT, KEİ olarak gruplara ayrılmıştır. Aşağıdaki tabloda Dünya çapında faaliyet gösteren örgütleri görebiliriz.

Şekil 1 Dünya Çapında Faaliyet Gösteren Örgütler

(<https://www.bilgicik.com/>)

1.4.1.1 Bölgesel Nitelikli Uluslararası Örgütler

Batı Dünyasındaki Bölgesel Örgütler ve Üçüncü Dünyadaki Bölgesel Örgütler olarak ikiye ayırabilmek mümkündür.

✓ Batı Dünyasındaki Bölgesel Örgütler: Bu tür örgütler daha çok Avrupa ve Amerika Kıtalarında bulunan örgütlerdir.

➤ Avrupa Kıtadaki Örgütlenmeler

- NATO, Avrupa Konseyi
- Batı Avrupa Birliği
- Varşova Paktı,
- Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)
- Avrupa Birliği (AB)
- Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)

- Kuzey Avrupa Ülkeleri Konseyi (NORDIC)
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)
- Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON)
- İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth)
- Bağımsız Devletler Topluluğu (Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya)
- Şanghay İşbirliği Örgütü (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan)

➤ Amerikan Kıtasındaki Örgütlenmeler:

- Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA)
- Latin Amerika Bütünleşme Topluluğu (LAIA, NAFTA)
- Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)
- And Ülkeleri Topluluğu (Güney Amerika ülkeleri)
- Karayip Devletleri Birliği (CARICOM)

✓ Üçüncü Dünya Ülkeleri Arasındaki ve Ortadoğu'daki Bölgesel Örgütlenmeler:

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Amerikan kıtalarındaki örgütlenmeler yanında

III. Dünya ülkeleri olarak adlandırılan ve çoğunluğu Afrika ve Asya-Pasifik

Bölgesinde bulunan devletlerin oluşturdukları bölgesel örgütlenmelerden de söz etmek gerekir. Bu örgütler, kıtalararası örgütler şeklinde bölgelere ayrılmıştır.

➤ Ortadoğu Bölgesindeki Örgütler

- Arap Birliği
- Bağdat Paktı ve CENTO
- OPEC ve OAPEC
- Körfez İşbirliği Konseyi

- Türkiye'nin taraf olduğu AB Dışı Dört Bölgesel Örgüt: İKÖ, ECO, KEİP, D-8
- Afrika Kıtasındaki Örgütlenmeler
 - Afrika Birliği Örgütü (OAU)
 - Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)
 - Afrika Kalkınma Bankası
- Asya-Pasifik Bölgesindeki Örgütlenmeler
 - Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü-SEATO,
 - Güney Pasifik Güvenliği: ANZUS,
 - Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu-ASEAN,
 - Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu-SAARC,
 - Asya Pasifik Ekonomi İşbirliği-APEC'tir.
- Kıtalararası Örgütler
 - Bağlantısızlık Hareketi
 - Sportif Amaçlı Küresel Örgütler: "Uluslararası Olimpiyat Komitesi" (IOC) ve "Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği" (FIFA) örnek verilebilir ((Hasgüler ve Uludağ 2012, 307-439)).

1.4.1.2 Küresel Nitelikli Uluslararası Örgütler ve Milletler Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı sonrası, amaç ve ilkeleri göz önüne alındığında kurulan ilk evrensel küresel örgüt Milletler Cemiyeti'dir (Cemiyet-i Akvam) (League Of Nations / Societe Des Nations). Birinci Dünya Savaşının hemen ardından kurulmuştur. Avrupa'da başlayan ve 19. yüzyılda Osmanlı ve Rusya gibi İmparatorlukları içine alan devletlerarası ilişkilerin "uluslararası" ilişkilere dönüştüğünü kanıtlayan somut bir örgüttür (Denk 2015, s. 83).

Versay Barış Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle 10 Ocak 1920'de İsviçre'de ABD başkanı W. Wilson tarafından, ülkeler arasında oluşabilecek herhangi bir sorunu önlemek, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulmuştur (<https://tarihportali.net/>).

Bu Örgütün temeli, 1899 yılında yapılan birinci La Haye Konferansında¹³ atılmıştır. Milletler Cemiyeti'nin oluşmasında başlangıç sayılıp, önemli rol oynamıştır. Bu konferansta silahın sınırlandırılması konusu üzerinde durulmuş ve 26 devlet bu duruma katılmıştır. Konferans sonucu başarılı olamamıştır, ancak Daimi Hakemlik Mahkemesinin kurulması ile kara ve deniz savaşı hukukuna ilişkin konularda birtakım işbirliğine girilmesi söz konusu olmuştur (Sönmezoğlu 1989, s. 584).

Birinci Dünya Savaşı milyonlarca insanın yoksulluk çekmesine ve bu insanların ölmesine sebep olmuştur. Bu savaşın sonrasında, savaşta galip olan devletler ve dünya liderleri devletlerarası bu sorunları çözmek ve barışçıl yollarla devletlerarasında işbirliği sağlamak sebebiyle bir örgüt kurmaya karar verilmiştir. İlk başlarda bölgesel ve ikili anlaşmalar şeklinde devletlerarası ilişkiler gerçekleşmiştir. Savaş sonrasında ise devletlerarası ilişkiler uluslararası nitelik kazanacaktır. Demek oluyor ki devletlerarası olan ilişkilerin geliştirilmesindeki en önemli öge uluslararası olan organizasyonların oluşturulmasıdır. Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) adlı uluslararası teşkilat, bu bilince sahip olan devletler sayesinde hayata geçirilmiştir (Kıran 2008, s. 20-21).

19. yüzyılda uluslararası siyasi örgütler için yapılmış olan çalışmalar bu örgütlere zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılda ise bu örgütler oluşturulmuş olup, Milletler Cemiyeti uluslararası işbirliği sonucunda doğmuştur (Gönlübol 1975, s. 71).

¹³ La Haye Konferansı 1899 ve 1907 tarihlerinde, uluslararası barış konferanslarında oylama sonucunda ortaya çıkan anlaşma aynı zamanda bildirgedir (<https://mimirbook.com/tr/>)

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı birbirine zıt iki büyük güç tarafından ortaya çıkmıştır. Tüm ülkeler savaş sonucunda kazanmak için; çaba ve fedakârlık gösterip, birlik oluşturmuşlardır. Bu savaşlarla beraber sonucunda devletlerarasında milliyetçilik ve vatanseverlik duyguları güçlenmiştir. Aynı zamanda savaşa yönelik nefret duygusu artmış ve savaşın tamamen engellenmesi gerektiği hissi de büyük güç kazanmıştır. Savaş sonrasında barışın korunması ve barışın her şeyin üstünde olması, örgütlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tüm ülkeler Milletler Cemiyeti'nin oluşumunda, uluslararası işbirliğinin gelecekteki bütün çatışmaları önleyeceğini düşünmektedir. Devletlerin, vatandaşlarının ve dünya liderlerinin birçoğu uluslararası örgütlerin, askeri çatışmaları önlenmesine yardımcı olabileceğini düşünmüşlerdir. Birbirine zıt olan güçlerin, savaşın oluşturduğu nefret gücü ve artan milliyetçilik hisleri, barış için kurulmuş örgütlere inancın daha çok artmasına sebep olmuştur. Uluslararası örgütlerin zorlama gücü yoktur. Bu sebeple savaştan zaferle çıkan devletler, uluslararası örgütlerin güçlü yapılar haline gelmesini engellemiştir (Bennett ve Oliver 2015, s. 71).

Sonuç olarak Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı sırasında bozulan dünya düzeninin yeniden düzeltilmesi, dünyada ülkeler arasında ki barış ve güvenliğin sağlanması, olası savaşların önlenmesi gibi amaçlarla kurulmuş, fakat başarısız olmuştur (<http://www.tuicakademi.org/>).

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyelik süreci gecikmiştir. Milletler Cemiyeti'nin üyelik sürecinin gecikmesinde en çok Musul meselesindeki taraflı tutumu ve Sovyet Rusya'nın tavrı etkili olmuştur. Türkiye Milletler Cemiyeti'ne üye olduktan iki yıl sonra Sovyet Rusya Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. (<http://dergipark.gov.tr/>).

Milletler Cemiyeti tüm çabalarına rağmen İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamamış, 18 Nisan 1946 tarihinde dağılmıştır. Aynı zamanda dağılmasıyla günümüzdeki Birleşmiş Milletlerin temeli atılmıştır (Karluk 2014, s. 142-145).

1.4.2 Birleşmiş Milletler ve Buna Bağlı Uzmanlık Örgütleri

Demokratik olan batılı devletler kendi politikalarını düzenlerken ileriye görememişlerdi. Daha sonra bu devletler İkinci Dünya Savaşı'ndan önce oluşan bu boşluğu İtalyan Faşizmi, Alman Nazizm'i ve Japon Militarizminin kendi kuvvetleri doldurmasıyla beraber Milletler Cemiyeti kendi gücünü kullanamamıştı. Dünya'da hem barış, hem de güvenliğin sağlanamaması, bu fikirlerin ölmesine sebep değil, İkinci Dünya Savaşı'nın önlenmesine ve güvenliğin artması için bu fikri kuvvetlendirmesine sebeptir (Gönlübol 1975, s. 175).

1.4.2.1 Birleşmiş Milletlerin Kuruluşu

Birinci evrensel örgütlenme çabası olan Milletler Cemiyeti, savaşı kazanan devletlerin bir araya gelmesiyle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuruldu. Amacı ise 1815 yılı düzenlemelerinin tam tersine kaybeden devletlerin cezalandırılması ve o devletleri ezmeye yönelik yaptırımların uygulanmasıydı. 20. Yüzyıl'ın ikinci örgütlenme çabası olan Birleşmiş Milletler kısa adıyla BM, Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığından doğmuş ve sonrasında başarısızlıktan alınan derslerle kurulmuştur (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 91).

Milletler Cemiyeti'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında 43 üyesi kalmıştı. Birleşmiş Milletler Şartı aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 50 ülke tarafından San Francisco'da 1945 yılında toplanan konferans sonrasında imzalanan anlaşmayla kurulmuştur. Bu örgütün altı organı olup, aynı zamanda evrensel iddiası olan bir örgüttür. Birleşmiş Milletler 10 Ocak 1946'da çalışmalarına başlamıştır. Bu nedenle

Milletler Cemiyeti ise 18 Nisan 1946'da yaptığı son toplantıda kendisini dağıtmıştır. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler aralarında hukuksal bir bağ kurulmamıştır. Milletler Cemiyeti'nin bazı görevleri Birleşmiş Milletlere devredilmiştir. Birleşmiş Milletler Sistemi, bazen tartışmalara konu olmuş, bazen Birleşmiş Milletler devre dışı bırakılmıştır. Genel Kurul, Güvenlik Konseyi (BMGK), Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve BM Sekreteryası Birleşmiş Milletlerin Ana Organlarıdır. Günümüz uluslararası sisteminin yapı taşı olarak Birleşmiş Milletler kabul edilmektedir. Egemen ve eşitlik ilkesine dayanmış olup, modern dönemi başlattığı kabul edilmiştir. Hedefinde "uluslararası barış ve uluslararası güvenliğin korunması" vardır. Bunun yanında uluslararası konularda örneğin ekonomi, toplumsal hayat, insan hakları, eğitim, kültüre, sağlık, iletişim gibi konularda genel yetki sahibidir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler bağımsız bir uluslararası hukuk kişisidir. Birleşmiş Milletlerle birçok ülke çalışma alanları ve uzmanlıkları nedeniyle işbirliği içindedir. Birleşmiş Milletler sistemi küresel bir yapı oluşturmakla beraber, günümüzde tüm dünya ülkeleri bu cemiyetin üyesidir. Genel Kurul Birleşmiş Milletlerin ana organlarından. Bu organ "dünyanın en geniş kapsamlı üst düzey siyaset platformu" olarak görülmektedir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletlerin kısaca adı BM'dir. Birleşmiş Milletlerin ekonomik, siyasi, toplumsal, hukuksal ve teknik olmak üzere birçok amaçları vardır. Bir üst otoritenin olmaması, uluslararası sistemin en baş sorunudur. BM'ler sisteminin eşitlik ilkesine dayandığını kabul eden modern uluslararası hukuk sisteminin inkârı olarak da görenler vardır (Denk 2015, s. 127-133).

Aynı zamanda Birleşmiş Milletlerin silahsızlanma çalışmaları da söz konusudur. Çünkü BM kurulmuş olduğu yıldan itibaren, küresel olan güvenlik alanında bu konuda ciddi bir çalışma içerisinde (Karabulut 2014, s. 57).

Birleşmiş Milletlerin üye sayısı ise Güney Sudan'ın katılımıyla birlikte 193'e çıkmıştır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletlerin Genel Kurul üyesidir (<https://m.bianet.org>).

1.4.2.2 Birleşmiş Milletlere Bağlı Uzmanlık Örgütleri

Uzmanlık Örgütleri BM Örgütüyle organik bağ içinde çalışmaktadır. Aynı zamanda her biri bağımsız bir uluslararası örgüt ve uluslararası hukuk tüzel kişisidir. BM ile birlikte BM sistemini oluşturmaktadır. Bu uzmanlık örgütleri kendi kurucu metinlerinde belirlenen amaç ve ilkelere yönelik olarak kendi usulleri çerçevesinde faaliyetlerini yürütürler. Bu örgütlerin tümü Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) üzerinden BM'ye özel birer antlaşmayla bağlanan bu örgütlerdir. Aynı zamanda çalışmalarını düzenli görüşme ve raporlama mekanizmalarını kullanarak BM'yle paylaşırlar. Günümüzde Uzmanlık Örgütlerinin sayısı 15'dir. BM'nin benimsemiş olduğu toplumsal, ekonomik, kültürel ile eğitim, çevre ve sağlığa dair çeşitleri olan konularda küresel denebilecek ölçekte inşa edilmişlerdir. Üyeleri BM'in birer uzmanlık/ihtisas kuruluşu niteliğindedir. Aynı zamanda meşrutiyet ve kuşatıcılık tabanında birçok küresel sorunun/konunun ele alındığı platform niteliği kazanmış durumdadır. Her bir örgüt kendi alanında bağlayıcı olan ya da olmayan kimi karar, ilke, kural, standart veya çerçeve tespit etme yetkisi vardır. Uluslararası örgütlerin kuruluş nedenleri hatırlandığında bu gibi yapıların genellikle "işbirliği" gerektiren "teknik" alanlarda tüm dünya ülkelerinin hatta birey olan gruplar da olmak üzere siyasi aktörlerin ortak olan sorunlarını

çözmek için kurulduğu kabul edilmektedir. Egemen devletlerin tek başına üstesinden gelemeyecekleri sorunlara örnek gösterecek olursak liberal, ticaret ve ekonomik ilişkiler, eğitim ve sağlık, kültürel miras çevre koruma, meteoroloji ve iklim, ulaşım ve iletişim gibi pek çok ortak sorun ya da düzenleme alanı liberal örgütlenme teorilerini çağrıştıran bu yaklaşımdır. Sınırları aşan bu sorunlar ve konuları siyasi sıkıntılarını yani çekişmeleri bir kenara bırakarak, devletlerin ortak çıkarları adına Uzmanlık Örgütleri kurulmuştur. Uzmanlık Örgütlerini "küresel iletişim-ulaşım-kültür-altyapı ağları oluşturma" ve "küresel ekonomi-finance-ticaret ağları oluşturma" hedefleri çerçevesinde iki temel grupta gruplandırmak mümkündür.

"Küresel iletişim-ulaşım-kültür-altyapı ağları oluşturma" grubuna Evrensel Posta Birliği, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, Uluslararası Denizcilik Örgütü, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, Dünya Meteoroloji Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Turizm Örgütü ve BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) girmektedir. Diğer "küresel ekonomi-finance-ticaret ağları oluşturma" grubuna ise Gıda ve Tarım Örgütü, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu, BM Sınai Kalkınma Örgütü, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü ve "Bretton & Woods ikizleri" olarak da anılan Uluslararası Para Fonu'yla Dünya Bankası grubu girmektedir. Dünya Ticaret Örgütü de Bretton & Woods örgütleriyle beraber değerlendirilebilir çünkü daha Uzmanlık Örgütü niteliği taşımamaktadır. Aynı zamanda Uluslararası Denizcilik Örgütü'yle Uluslararası Çalışma Örgütü gibi iki grup içerisinde de değerlendirilmesi mümkün olan örgütler de söz konusudur (Denk 2015, s. 313-317).

Faaliyet Alanlarına Göre BM Uzmanlık Örgütleri
Küresel iletişim-ulaşım-kültür-altyapı ağları oluşturma yönünde faaliyet gösterenler
1. UPU: Dünya Posta Birliği (Word Mail Association)
2. ITU: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (International Telecommunication Union)
3. IMO: Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization)
4. ICAO: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization)
5. WMO: Dünya Meteoroloji Örgütü (Word Meteorological Organization)
6. WHO: Dünya Sağlık Örgütü (Word Health Organization)
7. Dünya Turizm Örgütü
8. UNESCO: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
Kültürel ticaret-ekonomi ağları oluşturma alanında faaliyet gösterenler
9. FAO: Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
10. IBRD: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)
11. IDA: Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association)
12. WIPO: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization)
13. ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization)
14. IMF: Uluslararası Para Fonu (International Money Fund)
15. Dünya Bankası Grubu

Tablo 1 Faaliyet Alanlarına Göre BM Uzmanlık Örgütleri

(Denk 2015, 316)

1.4.2.2.1 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)

İngilizce “United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization” kelimelerinin baş harflerinin alınmasıyla oluşan UNESCO, Birleşmiş Milletlere bağlı “Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü” dür.

UNESCO, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1946 yılında kurulmuştur. Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları toplantıda 1945 yılının Kasım ayında bu kurulun yasası kabul edilmiştir. 20 Mayıs 1946 tarihinde 4895 sayılı kanunla onaylanmış olan Türkiye UNESCO Sözleşmesini 16 Kasım 1972 tarihinde, onuncu devlet olarak imzalamıştır. (Zal ve Aydınuraz 2009, s. 2).

Birleşmiş Milletlerin organları, bütçesi ve diğer tüm statüleri tamamen bağımsız olup, UNESCO'ya üye olan devletler aynı zamanda BM üye olan devletlerdir.

UNESCO'nun amacı eğitim, bilim ve kültür yoluyla işbirliğine özendirerek barışın himaye edilmesine yardımcı bulunmak ve insanların arasında ırk, cinsiyet, din, dil ayırımı gözetmeksizin, insanların haklarını ve insanların özgürlüklerini geliştirmesini sağlamaktadır (Karluk 2014, s. 176). (UNESCO ile ilgili ayrıntılı bilgi 2. Bölümde verilecektir).

1.4.2.2.2 Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

Gıda ve tarım ile ilgili ilk yapılan sözleşme 9 Ekim 1905 tarihindedir. Bu sözleşme ile Uluslararası Tarım Enstitüsü kurulmuştur. Uluslararası Tarım Enstitüsü'nün ve Gıda ve Tarım Örgütü'nün merkezi Roma'dır. Gıda ve Tarım Örgütü olan FAO, BM Örgütü ile 16 Ekim 1945'de Quebec'te (Kanada) yapılan bir konferansta kurulmuş ve uzmanlık kuruluşu sayılmıştır. Bu sebeple 16 Ekim tarihi, 1981'den beri "Dünya Gıda Günü" olarak ilan edilmiş olup bu tarihte birçok etkinlik yapılmaktadır.

Gıda ve Tarım Örgütü FAO'nun başlıca organları ise; Genel Konferans, Konsey, Genel Konferans, Sekreteryadır (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 165-166).

FAO 2018 yılında temasını Zero Hunger (Açlığa Son) olarak belirlemiştir. Bu tema Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden bir tanesi olup, 2030 yılına kadar tamamlanması beklenmektedir. Beklentinin sonucundaki hedef ise sıfır açlık temalı olup, bunun dünyada olabileceğini hedeflemiştir (<https://www.gidahatti.com/>).

FAO'nun temel amacı ise beslenme ve yaşama düzeyini arttırmak, tarım, ormancılık, balıkçılık, çiftçilik alanlarında araştırmalar ve geliştirmeler yapmaktır. Bu araştırmalar sonucunda elde edilen tüm gıda ve tarım ürünlerinin üretimi, işlenmesi, pazarlanması ve dağıtımını verimli kılmaktadır. Kırsal kalkınmayı ve kırsal toplumun yaşam koşullarını iyileştirmeyi ve nihai açlığa son vermeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda FAO dünya gıda sorunları ile ilgilenecek mali ve teknik olanaklar araştırmak ve az gelişmiş ülkelerin tarımsal gelişme alanlarına yardım sağlamak gibi bir takım hedefleri de söz konusudur. FAO, doğal kaynakların, genetik bitki kaynaklarının korunmasını sağlar. Denizlerde ve iç denizlerde balıkçılığın yenilebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine yardımcı olur. Orman kaynaklarının az kullanılması gerektiğini ifade eder. Bu hedefleri doğrultusunda ziraat yardımları yapmakta ve zirai araştırmaların geliştirilmesini sağlamaya çalışmaktadır. FAO özellikle son yıllarda artan küresel ısınma tartışmaları üzerinde çalışmaktadır. Gelecekte ise açlığın dünyada daha büyük boyutlara ulaşacağını düşünmektedir. Açlığa karşı yapılan mücadelede uluslararası toplumun bilgilendirilmesi gibi birtakım çalışmalar yapmaktadır (Özgöker ve Batı 2017, s. 25-26).

194 tane üye ülkesi olan FAO'nun Türkiye'de üyesidir. FAO Türkiye arasındaki ilişkiler 6 Nisan 1948'den beri devam etmektedir. Son yıllarda ise ilişkilerimiz daha da güçlü hale gelmiştir. FAO'nun teknik kapasitesinden faydalanan Türkiye, son zamanlarda ise FAO'ya finansman ve işbirliği bakımından katkılarda bulunmaya başlamıştır. Orta Asya ülkelerine yönelik projelerin desteklenmesi için oluşturulan Ortaklık Programına, Türkiye tarafından 5 yıl süre ile 10 milyon ABD Doları finansman katkısı sağlanmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/>).

1.4.2.2.3 Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)

Hava araçlarının ortaya çıkması ilk olarak 1900'li yıllara dayanmaktadır. Bu taşıtların sayılarının artması birçok sorunu beraberinde getirmiş olup, hava trafiğine, ulaşım ve ticaretine ilişkin düzenleme sorunlarıdır. 13 Ekim 1919'da Hava Ulaşımı Sözleşmesi imzalanmıştır. İlk kez böyle bir konu ile ilgilenecek bir kuruluş oluşmuştur. Uluslararası Hava Ulaşımı Komisyonu (Commission Internationale de Navigation Aérienne, CINA) adıyla Paris'te doğmuştur. Paris Sözleşmesine ve Avrupa devletleri katılmamıştır. Bu devletler kendi aralarında havacılık alanıyla ilgili sözleşmeler imzalamıştır. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization-ICAO) Chicago Konvansiyonu'na (7 Aralık 1944) 52 ülke tarafından imzalanmış olup, 4 Nisan 1947 tarihinde Birleşmiş Milletler kuruluş kararnamesinin 43. maddesine dayanarak kurulmuştur. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün başlıca organları Genel Kurul, Meclis ve Genel Sekreterliktir. Örgütün merkezi ise Kanada'nın Montreal kentidir (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 159-160).

ICAO'nun başlıca görevleri ise; Uluslararası sistemde sivil havacılığın güvenli ve düzenli olarak gelişimini sağlamak, uçuş güvenliğini sağlarken aynı zamanda havaalanı güvenliğini de sağlamak, hava araçlarının barış ve yardım için

işletilmesine destek vermek, havayolları tesislerinin gelişimini sağlamak, güvenli, ekonomik ve düzenli olarak hava taşımacılığını destekleyip küresel olan gereksinimleri karşılamak, haksız rekabet sonucu doğacak olan israfi engellemek, taraf olan ülkelerin haklarını korumak, havayolu işletmeciliği konusunda taraf olan ülkelere fırsat eşitliği sağlamak ve bu ülkeler arasındaki ayrımcılıklardan kaçınmak, uluslararası sivil havacılık konusuyla ilgili tüm gelişim ve yenilenme için destek verip çaba göstermek gibi konularda çalışmalar yapmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/>).

Demek oluyor ki ICAO uluslararası sivil havacılığın gelişimini sağlarken aynı zamanda güvenlik, ekonomi ve hizmet yeterliliği, uluslararası hava sahasından yararlanmada fırsat eşitliği gibi konulara destek vermektedir.

1.4.2.2.4 Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

Sağlık konusunda milletlerarası işbirliği arayışlarına ilk örnek Roma'dadır. Merkezi Paris'te olacak Halk Sağlığı Uluslararası Bürosu'nu kuran sözleşme 9 Aralık 1907'de imzalanmıştır. Çiçek, sarıhumma, tifüs gibi salgın ve bulaşıcı hastalıkların çıkışından haberli kılmaları, aynı zamanda sağlık yasalarının yayınlanması ve ortam karantina önlemlerinin alınması sağlanması bu sözleşmenin hedefleri söz konusudur. Milletler Cemiyeti Misakında da sağlık sorunlarıyla uluslararası düzeyde ilgilenilmesini içeren birtakım hükümler söz konusuydu. Cemiyetin çabasıyla Uluslararası Sağlık Sözleşmesi Paris'te 21 Haziran 1926 tarihinde imzalanmıştır. Birleşmiş Milletlerin kurulmasından sonra Sağlık sorunları ve hastalıkların önlenmesiyle ilgili olarak geniş kapsamlı bir örgütlenme oluşmuştur (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 166-169).

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey olan 15 kişilik bir teknik komiteyi toplantının hazırlanması için Belçikalı Prof. Dr. Rene Sard başkanlığında oluşturmuştur. Teknik komite toplantının gündemini saptamıştır. Kurulacak olan uluslararası sağlık örgütü için Anayasa taslağını hazırlamıştır. Aynı zamanda bu komite alınması gereken kararları belirlemiştir. 19-22 Temmuz 1946 tarihleri arasında Uluslararası Sağlık Konferansı New York'ta düzenlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü anayasasını BM'e üye olan 51 ülkenin temsilcisi ile Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), OIHP (Merkezi Paris'te bulunan Uluslararası Halk Sağlığı Bürosu), PAHO, Kızılhaç, Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu ve Rockefeller Vakfı temsilcileri oluşturmuşlardır (Özgöker ve Batı 2017, s. 42-43).

Dünya Sağlık Kuruluşu (World Health Organization: WHO), sözleşmesi 61 ülke tarafından kabul edilmiş ve 1946 yılında bu devletler tarafından imzalanmasıyla kurulmuştur. Bu örgüt 7 Nisan 1948 tarihi itibarıyla faaliyete geçmiştir. 2014 yılı itibarıyla WHO'nun 194 üye ülkesi vardır. Merkezi ise İsviçre'nin Cenevre kentidir. Organları ise; Dünya Sağlık Assamblesi (Genel Kurul), Yönetim Kurulu, Sekreteryadır (Karlık 2014, s. 177).

Türkiye 9 Haziran 1949 tarihinde WHO'ya üye olmuştur (<http://www.mfa.gov.tr/>).

Örgütün temel amacı tüm insanların mümkün olan en üst sağlık düzeyine ulaşmalarını sağlamaktır. Amaçlarına ulaşmayı sağlarken yerine getirdiği önemli görevleri vardır. Bu görevlere örnek olarak; uluslararası nitelik taşıyan çalışmalarda yönetici ve koordinatör makam sıfatıyla hareket etmek, sağlık düzeyinin gelişmesi için birtakım örgütlerle iş birliği kurmak, hükümetlerin taleplerine göre sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi için yardım yapmak, BM'lerin isteği üzerine manda

altında olan ülkelere sağlık hizmetlerini götürmek, sağlığın geliştirilmesi adına bazı bilim ve meslek gruplarıyla iş birliği yapmak, uluslararası sağlık sorunlarına ilişkin sözleşmeler ve anlaşmalar teklif etmek sonucunda ise uygun olabilecek ve örgüte düşen görevleri yerine getirmek, anne ve çocuk sağlığı konusundaki gelişmeleri iletme, sağlık alanlarında olan araştırmalara insanları teşvik etmek, sağlık, tıp, yardımcı personelin öğretim ve yetiştirilmesine ilişkin destekler vermek, sağlık konusunda kamuoyunu bilgilendirmek gibi birtakım görevleri amaçlarına ulaşması için yerine getirmektedir (Özgöker ve Batı 2017, s. 42-45).

1.4.2.2.5 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Birinci Dünya Savaşı'na son veren Versay anlaşmasında öngörülen Milletler Cemiyeti ile ortaya çıkmış olup, 1919 yılında sosyal adalet temelinde kurulan, evrensel ve kalıcı bir barış için kurulmuştur. Amacı; Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyüyen sorunlara yönelik düzeltme sağlamak, çözümler bulmak ve bu düzeltmelerin uluslararası olarak uygulanmasını sağlamaktır. 1919 yılının Ocak ve Nisan ayları arasında Barış Konferansı tarafından oluşan ilk olarak Paris'te sonrasında ise Versay'da toplanan Çalışma Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Sonucunda işveren ve işçi temsilcilerinin yer aldığı kuruluş oluşmuştur (<https://www.ilo.org/>).

Dünyada savaşın ortaya çıkması ve bunun yaratmış olduğu karışıklık sebebiyle, sürekli süren değişim kargaşası sonucunda ILO evrensel ve sürekli barışın sadece sosyal adalet ile sağlanabileceğini savunmuş ve bu örgüt bu sistem üzerine kurulmuştur. Sosyal adaletin sağlanması için, insan haklarına saygı, yeterli yaşam standartlarının geliştirilmesi, insanca çalışma koşullarının artırılması, istihdam

olanaklarının geliştirilmesi, ekonomik güvencenin oluşması gibi konular ILO'nun temel unsurlarıdır.

ILO güvenlikle ilgili, siyasal ve ekonomik düşünceler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde işçilerin karşılaşmış oldukları sömürüler sonucunda sanayileşme sürecinde olan ülkelerde, barışın sağlanması için önemli olan adaletin değeri ortaya konulmuştur. Dünyadaki karşılıklı ekonomik olan bağımlılığın önemi git gide artmaya başlamıştır. Benzer çalışma koşullarının sağlanabilmesi için, dünyadaki bu pazarlarla birlikte işbirliğine gerek olduğu önemi artmaya devam etmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü, uluslararası düzende iki eksenle işlevsel olup, ikinci dünya savaşı sonrası olmuştur. Bu eksenlerden birincisi; siyasal rekabet olan, doğu-batı blokları arasında olan rekabettir. Sermayeye dayalı uluslararası örgütlenmenin emeğin standart hale getirilmesi ve denge oluşturulması gibi ILO'yu işlevsel kılan nedenler vardır. Bu eksenlerden ikincisi ise; sanayileşmiş ülkeler ve yeni sanayileşmiş olan ülkelerin, kuzey-güney arasındaki ticari rekabete tanık olan koşulların belirlenmesidir. Uluslararası Çalışma Örgütü 1919 yılında kurulmuş olup, bu örgüt 1946 yılında ise Birleşmiş Milletlere bağlanmıştır (Özgöker ve Batı 2017, s. 16-28).

Uluslararası Çalışma Örgütünün organları Uluslararası Çalışma Konferansı, Uluslararası Çalışma Bürosu ve Yönetim Kurulu olup, ILO'nun merkezi ise İsviçre'nin Cenevre şehridir. Aynı zamanda ILO, 185 tane olan üye devletin hükümetlerinin aynı zamanda ortakların çalışma koşullarını ve kendi politikalarını serbestçe tartışabildikleri kendine özgü olan bir forum niteliği taşımaktadır (Denk 2015, s. 361-367).

Türkiye'nin ILO'ya üye olma sürecine bakıldığında, Türkiye 1932 yılında üye olmuştur. Türkiye'deki "Yakın ve Orta Doğu İnsan Gücü Saha Ofisi" adında ve

İstanbul'da olan ilk ILO Ofisi 1952 yılında açılmıştır. 1976 yılında ise "ILO Ankara Ofisi" açılmıştır ve bu ofis "ILO Türkiye Ofisi" olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (<https://www.ilo.org/>).

1.4.2.2.6 Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)

İlk adı Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu 1946 yılında kurulmuş olup, kısaltılmış adı ise UNICEF'tir. 13 Avrupa Ülkesi İkinci Dünya Savaşının bitimiyle kısa bir süre için, vatanlarındaki çocuklara yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. UNICEF, 1950 yılından beri gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların durumlarıyla ilgilenmektedir. UNICEF'in gelir kaynağı devletlerin bağışlarıydı ve en başta BM'nin önemli bir kolu olması beklenmemişti. UNICEF'in bütçesi devletlerin gönüllü olarak vermiş oldukları bağışlarla olur, BM'nin bütçesini hesaplaması şeklinde olmamaktadır. UNICEF, BM sistemi içinde yardım gerektiren durumlar dışında da uzun zamanlı olarak kalkınabilmek için katkı sağlamasına 1953 yılı itibariyle karar verildi. Sonralarda örgütün adından 'uluslararası' ve 'acil' kelimeleri atılmış olmasına rağmen kısaltması olan UNICEF'te değiştirme yapılmamıştır. On yıl gibi bir süre boyunca UNICEF çocukların sağlığını konu edinmiş olup, sonrasında ise UNICEF alanını genişletip eğitim konusunu da ele almıştır (Özgöker ve Batı 2017, s. 35-36).

Birçok insan yoksun durumda olan çocuklara yardım çalışmaları yapmaktadır. BM'lere bağlı olan uzmanlık örgütleri kendi program ve projelerinde çocukların ihtiyaçları için bir takım çalışmalar yapmaktadır. Örneğin çocukların sağlık şartlarıyla Dünya Sağlık Örgütü, çocukların beslenme ihtiyaçlarıyla BM Gıda ve Tarım Örgütü, çocukların eğitim problemleriyle BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, çocukların işgücüyle ise Uluslararası Çalışma Örgütü ilgilenmektedir. UNICEF bu

örgütler dışında avantaj sahibi olmayan çocukların durumlarının iyileştirmeyi kendine konu edininp, bu konu üzerine odaklanmıştır. UNICEF, BM'lere bağlı bir uzmanlık kuruluşu olmamakla beraber aynı zamanda işlevsel bir örgüt de değildir (Bennett ve Oliver 2015, s. 428-429).

Çocuk Haklar Sözleşmesi ise 1990 yılının Ocak ayında imzalanmaya başlanmıştır. Sözleşme 191 devlet tarafından onaylanmış olup, 2015 tarihi itibariyle üye sayısı 195'e çıkmıştır. Çocuk Zirvesi Eylül ayında gerçekleştirilmiş olup, birçok hedefe ulaştırılması istenmiştir.

Bu hedefler;

- Beş yaştan küçük olan çocukların ölüm oranlarını azaltmak,
- Annelerin ölüm oranlarını azaltmak,
- Beş yaştan küçük olan çocukların kötü olarak belirlenen beslenme durumlarını azaltmak,
- Tüm insanların temiz ve sağlıklı suya varmasını sağlamak,
- Tüm insanların eğitim düzeylerinin artmasını sağlamak,
- Yetişkinlerin düşük olan okuma yazma oranındaki seviyeyi azaltmak,
- Olası silahlı çalışma durumlarında en çok çocukları koruyabilmek (Bennett ve Oliver 2015, s. 430).

1953 yılı itibariyle UNICEF, BM sistemine bağlı uzmanlık kuruluşu olmakla beraber işlevsel bir örgüt olmuştur. Sadece acil durumlarla sınırlı olmayıp, uzun vadeli olarak kalkınma çalışmalarına katkı sağlamaya başlamıştır. UNICEF, neredeyse on yıldan fazla bir süre çocukların sağlıklı olmasına dikkat çekip, çocuk sağlığını korumasıyla ilgili birçok yardımlar düzenlemiştir. UNICEF, 1961 yılında eğitim konusunda da çalışmalar yapmaya başlamıştır. 1965 yılında ise Nobel Barış Ödülü'nü almasının

sebebi ise kardeşliğin uluslararası gelişimine olan katkısıdır
(<https://www.unicefturk.org/>)

BM Genel Kurulu gençlerle ilgili olan sorunlarla da ilgilenmektedir. Bu sorunlar ise gençlerin işsizlik durumu, okuma ve yazma bilmemeleri, fakirlik, uyuşturucu kullanımı ve çocuk suçlarıdır. Aynı zamanda çocukların istismara maruz kalması, çocukların dışlanması ve terk edilmesi gibi konularla da ilgilenmektedir. Bu sebeple UNICEF Genel Kurulu 1985 yılını Dünya Gençlik Yılı olarak ilan etmiştir. BM'lerin uzmanlık kuruluşları arasında UNICEF dışında UNESCO, WHO, FAO ve ILO'da gençlerle ilgilenmiş olup, birtakım projeler geliştirmiştir. Sosyal Kalkınma ve İnsani Meseleler Merkezi bu konudaki organize olan kuruluş olup, merkezi Viyana'dadır (Bennett ve Oliver 2015, s. 430-431).

Türkiye UNICEF'in temsilcisi konumunda olup, aynı zamanda Milli Komitesi bulunan tek ülkedir. Bu sebeple Türkiye özel bir konumdadır. UNICEF'in yapmış ve yapacağı programları ise bakanlıklar, devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile ortak programlar hazırlanmaktadır. Türkiye çocuk haklarına aynı zamanda çocukların gelişimine ve durumlarını iyileştirmeye yönelik olarak birçok projeye destek vermektedir (<http://www.unicef.org.tr/>).

1.5 Türkiye'nin Uluslararası Örgütlenmelerde Durumu

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana geçen sürede, jeopolitik konumu gereği sistemde kurulan birliklerin odak noktası haline gelmiştir. Komşularıyla iyi ilişkiler kurma politikasından dolayı, bölgedeki diğer ülkelerin uluslararası örgütlere üyeliğini bile etkilemiştir. Uluslararası örgütlere girmesi ya var olan uluslararası örgütlere katılma ya da kurma veya mevcut uluslararası örgüte üye olmaları şeklinde gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Milletler Cemiyeti'ne hemen üye olmamıştır. Ancak üye oluncaya kadar geçen sürede, Milletler Cemiyetine üye olmamasına rağmen, yapılan toplantıları ve alınan kararları takip etmiştir. Türkiye hem üye olmadığı dönemde hem de üye olduktan sonrası dönemde kendi uluslararası meselelerini Milletler Cemiyeti aracılığıyla çözümlenmiştir. Türkiye'nin bu tavrı Milletler Cemiyeti'ne üye olma sürecini hızlandırmıştır. Türkiye Milletler Cemiyeti'nin birçok konferansına ve silahsızlanma komisyonuna katılmış, aynı zamanda teknik ve insani etkinliklerine önem göstermiştir. Daha sonra cemiyete 18 Temmuz 1932 tarihinde üye olmuştur (<http://dergipark.gov.tr/>).

Türkiye'nin üye olduğu uluslararası kuruluşlar; Kuzey Atlantik Paktı (NATO), Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Ekonomik İşbirliği Örgütü (EİT), Ekonomisi Gelişmiş ve Gelişmekte Olan 20 Ülke (G-20), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), Gelişmekte Olan 8 İslam Ülkesi (D-8), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Avrupa Konseyi (AK), Birleşmiş Milletler (BM)'dir (<http://www.kpsskonu.com/>).

Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerle olan ilişkilerine bakacak olursak; Türkiye Birleşmiş Milletlerin kurucu üyelerinden biridir. Türkiye son zamanlarda yeni koşullar oluşturmak için bir yaklaşım sürdürmektedir. Türkiye BM ile ilgili gündemde bulunan tüm konularla ilgili olabildiğince katkı sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye gündemde bulunan bu konularla ilgili yapıcı ve uzlaştırıcı bir rol oynamakta olup, kendisini doğrudan ilgilendirmeyen konularda da aktif bir tutum izlemekle beraber, ülkelerin gündemlerindeki sorunlarla da yakından ilgilenmekte ve yardımcı olmaktadır. Türkiye BM'lere her şekilde katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Türkiye uluslararası barış, güvenlik, istikrar ve refaha katkılarını arttırmaya çalışırken, aynı

zamanda insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi ilkelere yönelik çabalarını daha da ilerletmek gibi çabaları söz konusudur. Türkiye BM'lerin bünyesinde eşit ve dengeli ilkesini seçimlerde uygulaması ile toplam beş adet coğrafi grup bulunmaktadır. Bu guruplar I) Afrika Ülkeleri, II) Asya Ülkeleri III) Doğu Avrupa Ülkeleri IV) Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri, V) Batı Avrupa Ülkeleri ve Diğer Ülkeler-WEOG'dur.¹⁴Türkiye WEOG üyesi olmakla beraber, Asya Grubunun çalışmalarına da katılmaktadır. Ülkemiz uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve aynı zamanda sorunların ele alınmasına oldukça önem vermektedir. Bu bağlamda BM'lerin yapmış olduğu her çalışmaya Türkiye oldukça destek vermektedir (<http://www.mfa.gov.tr/>).

¹⁴ WEOG: Western European and Others Group

2. BÖLÜM: ULUSLARARASI ÖRGÜT OLAN UNESCO'NUN GELİŞİMİ

2.1 Kuruluş Amacı

UNESCO Türkçede, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü şeklinde tanımlanırken, bu örgütün İngilizcesi ise "United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization" sembol bir isim olup, bu kelimelerinin baş harflerinden tanımlanmıştır. UNESCO'nun kurulması 20. Yüzyıl başlarından beri gündemdedi. Milletler Cemiyeti'nin entelektüel ve kültürel olan konuların dünya barışı, uluslararası tüm halkların kardeş olması konusuna değinirken, bu konulardaki örgütün kendi bünyesindeki çalışmalarda bulunabilmektedir. "Uluslararası Düşünsel İşbirliği Komisyonu" Assamble'nin kararıyla danışma niteliğinde 1921'de kurulmuştur. Ardından "Uluslararası Eğitim Bürosu" ve "Uluslararası Düşünsel İşbirliği Enstitüsü" 1925 yılında kurulmuştur. Bu organlar ele aldıkları konunun önemine göre yetersiz kalmıştır. Nedeni ise bağımsız icra gücü olmayan devletlerarası oluşumlardır. UNESCO'yu kuran Sözleşme İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında müttefik olan devletlerarasında eğitim, kültür ve bilim konularında 44 üye ülkenin temsilcilerinin katılımıyla, 16 Kasım 1945 yılında imzalanmıştır. 4 Kasım 1946 tarihinde, onay belgesinin imzalanması ve yeterli sayıya ulaşmasıyla resmen yürürlüğe girmiştir. Örgütün merkezi Paris'tir. UNESCO aynı zamanda 14 Aralık 1946 tarihli BM Genel Kurulu'nun kararıyla, BM'e bağlı bir "uzmanlık kuruluşu" haline gelmiştir (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 160-161).

UNESCO'nun temel amacı eğitim, bilim ve kültür yoluyla işbirliğine özendirerek barışın himaye edilmesine yardımda bulunmak ve insanların arasında ırk, cinsiyet,

din, dil ayırımı gözetmeksizin, insanların haklarını ve insanların özgürlüklerini geliştirmesini sağlamaktadır (Karluk 2014, s. 176).

2.2 UNESCO'ya Üyelik

Tüm BM üyeleri UNESCO'nun da üyesi sayılmaktadır. Türkiye BM üyesi olduğundan, UNESCO'nun kurucu üyelerinden sayılmaktadır. Diğer ülkeler (Avustralya, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Brezilya, Çekoslovakya, Çin, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Fransa, Güney Afrika, Hindistan, Kanada, Lübnan, Meksika, Mısır Norveç, Suudi Arabistan, Yeni Zelanda ve Yunanistan) ise üyelik için başvuruda bulunması gerekmektedir. Ortak üyelik pozisyonu, Uluslararası İlişkilerin yürütme sorumluluğunda olmayan ülkelerin başvurularının yetkili devlet tarafından yapılması sağlanmaktadır. Genel Konferans ise tüm ülkelerin yapmış olduğu başvuruların onay merkezidir. UNESCO'nun Aralık 2014 itibariyle Filistin'in de üye olmasıyla 195 tam üyesi bulunmaktadır. Aynı zamanda ise 10 tane de ortak üyesi vardır. UNESCO'da birçok hükümetler arası ve hükümetler dışı örgütler ise gözlemci üye pozisyonuna sahiptir (Denk 2015, s. 343).

ABD ve İsrail 1 Ocak 2019 tarihi itibariyle yaptığı maddi desteği, UNESCO'nun Filistin'i üye olarak kabul etmesinden sonra bıraktı ve bu ülkeler BM'nin eğitim, bilim ve kültür dairesi UNESCO'dan ayrıldı. UNESCO Filistin'e 2011 yılında tam üyelik vermesiyle ve Filistin kültür mirası listesi olarak Yahudilere ait tarihi yerleri göstermiş olması aynı zamanda İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgalini ayıplaması gibi bazı sebeplerle İsrail'in karşıtı olmakla eleştiri altına alınmıştır. ABD ve İsrail'in ayrılması, maddi olarak UNESCO'da çok büyük sıkıntı yaratacaktır (<https://www.amerikaninsesi.com/>).

Bunun üzerine UNESCO 2011 yılının Kasım ayında, Bali'de düzenlenmiş olan Dünya Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ile ilgili toplantı dışındaki tüm programlarını 2011 yılının sonuna kadar iptal etmiştir.

2.3 Çalışma Organları ve Bütçesi

UNESCO'nun organları 3 tane olup, bunlar Genel Konferans, Yürütme Kurulu ve Sekreteryadır.

- **Genel Konferans:** UNESCO'ya üye olan bütün üye devletlerin temsilcilerinden oluşur. Genel Konferans Paris'te iki yılda bir toplanıp, örgütün en yetkili organıdır. Bu organ danışma ve görüşme gibi işler yapıp, bütçeyi hazırlayıp, çalışma programlarını onaylamakla yükümlüdür.
- **Yönetim / Yürütme Kurulu:** Bu kurulun sayısı 58'dir. Üyelerinin görevlerinin süreleri 4 yıl iken ilk başlarda bu süre 3 yıldır. Görev süresi biten üyelerin tekrar seçilme hakkı vardır. Fakat bu üyeler görevlerini iki dönemden fazla art arda yapamazlar ve bu kurul örgütün sahip olduğu programları uygulamaktadır¹⁵ (Hasgüler ve Uludağ 2012, s. 162-163).
- **Genel Direktör ve Sekreteryası:** İcra organıdır. Genel Direktör altında örgütlenmiş bir organ olup, iki bin görevliden oluşmaktadır. Sekreteryası Genel Direktörün en üst düzey ve önemli yeri olup, her şey ondan geçmektedir. Başlıca görevleri ise; bütün önlemleri alıp, UNESCO'nun programlarının iki yıl için yapılabilmesi ve yapılacak her türlü teknik yardımları düzenlemek. Sekreteryanın 6 yıllık bir görev süresi vardır. Sırası ile Genel Direktörler

¹⁵ Türkiye tarafından UNESCO Yürütme Kurulu için 1946-1949 aralığında Reşat Nuri Güntekin, 1949-1951 aralığında Ahmet Kutsi Tecer, 1958-1966 aralığında Prof. Dr. Bedrettin Tuncel görevlendirilmişlerdir. UNESCO Yürütme Kurulu Başkan Vekili, 1964 yılının sonunda Prof. Dr. Tuncel olmuş aynı zamanda 1966- 1968 tarihleri arasında UNESCO Genel Konferansı Başkanı olarak görevlendirilmiştir. 1978-1983 tarihleri arasında Prof. Dr. Erdal İnönü ve Prof. Dr. Talat Halman Yürütme Kurulunda Türkiye temsil edilmiştir.

Julian Huxley, Jaima Torres Bodes, John Taylor, Luther Evans, Vittorino Veronese, Rene Maheu, Amadou Mahtar M'Bow Senegal, Federico Mayor olup, Şimdi ise Koichiro Matsuura Genel Direktördür (Özgöker ve Batı 2017, s. 33).

UNESCO'nun bütçesi, üye devletlerin iki yılda bir kuruma ödedikleri aidatlarla gerçekleştirilir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Özel Fonu'ndan ve yardım programlarından, bu bütçe dışında da oldukça önemli para kaynakları da sağlanmaktadır. Bu kaynaklar iki yıllık UNESCO'nun bütçesi olan tutara oldukça yakındır (Özgöker ve Batı 2017, s. 32-33).

2.4 Uluslararası Çalışmaları

UNESCO, çalışma alanları olan eğitim, bilim, kültür ve iletişim konularında birçok kampanya, program, proje ve faaliyet yürütmüş, aynı zamanda bunları desteklemiştir. Çalışma alanları; uluslararası sözleşmelerin hazırlanması, bu sözleşmelerin yürütülmesinde oldukça büyük rolü vardır. Bu çalışmalarını devletlerle, sivil toplum örgütleriyle ve diğer yapılarla yürütebilmektedir. Bilginin gerçekleştirilmesine ve aynı zamanda paylaşımına kılavuz olmak, uzmanlık alanlarına giren konularda üye olan devletlere yardımcı olmak, karar alma mekanizmasını harekete geçirmek, bu amaçla toplantılar yaparak kamuoyunu yönlendirecek bir takım kampanyalar düzenlemek, bilgiler toplamak ve bu bilgileri dağıtmak gibi faaliyetleri bulunmaktadır. Aynı zamanda ırkçılık, ayrımcılık, yoksulluk gibi konularla mücadele etmekte ve eğitimde eşitlik, özgürlük, doğal miras ile kültürün korunması gibi konularda da birçok yetkiye sahiptir.

3. BÖLÜM: UNESCO’NUN ULUSAL EĞİTİM, KÜLTÜR VE BİLİMSEL ÇALIŞMALARLA İLİŞKİSİ

3.1 UNESCO’nun Ulusal Düzeydeki Eğitim Çalışmaları

UNESCO için Afrika, bir öncelikli kıta olup, eğitimi bu bölgenin kalkınmasında en önemli aktör olarak görmektedir. UNESCO'nun Afrika'nın en kalabalık şehirlerinden olan Dakar'da saha ofisi 15 tanedir. UNESCO'nun talepleri, hükümetler ve kalkınma ortaklarının gündemindedir. Afrika’da eğitimi en üst düzeyde tutmak için Sahra altı buna hizmet eder ve UNESCO'nun bölgedeki uluslararası enstitüsü “Afrika’da Kapasite Geliştirme” (ICBA)'dir. Öğretmenler bölgedeki eğitimin kapasitesini geliştirmeye odaklanmış ve buradaki çalışmaları bu yönde ilerletmişlerdir. Aynı zamanda yeniden başlangıç sürecinde hükümetlere uzmanlık sağlamaktadır. Bu başlangıç sürecindeki organizasyon düzeyinde eğitim programları ile okuma ve yazma programlarına teşvik etmeyi hedefleyip, eğitimin önemini tüm halka aşılama çalışmaktadır (Özgöker ve Batı 2017, s. 32).

UNESCO'nun amaçlarından bir diğeri ise, okuma yazma bilmeyenlerin sayılarının minimum seviyeye indirilmesi, okullara ve okullarda bulunan kütüphanelere yardım edilmesi, bu sayede ise eğitim seviyesinin artışının sağlanması, gelişmemiş olan ülkelerde kültürel faaliyetler düzenleyip, bu ülkelerin kültür düzeyinde yüksek konuma getirilmesi gibi bir takım çalışmalarına örnek verilebilir.

UNESCO'nun önceliği Afrika olduğundan, Afrika ile uzun yıllar işbirliği çalışmaları devam etmiştir. UNESCO'nun 2014-2021 yıllarını kapsayan Afrika'ya yönelik eylemi planı, üye devletler arasında yapılan görüşmeler sonucunda alınan kararların sonucu iki ana temele bağlanmaya çalışılmıştır. Bunlar, barışı temel alarak, barışçıl

ve dirençli bireyler oluşturmak, sürdürülebilir kalkınma amacıyla kurumsal kapasiteleri inşa etmektir. Afrika'daki UNESCO'nun ilerlemesine destek vermek için bilim ve teknolojiyi ilerleterek, eğitimin kalitesi ile aynı zamanda eşitliğini geliştirerek, kültür için mirası ilerleterek, her anlamdaki özgürlüğü destekleyerek, barışın geliştirilmesi için daha güçlü bir strateji uygulaması istenmektedir (<http://www.unesco.org.tr/>).

Afrika Önceliği için Uygulama Stratejisi, bir eylem planı ele almıştır. Bu plan UNESCO 37. Genel Konferansında altı amiral gemisi programında uygulanması planlanmıştır. Konusu ise kendi vatandaşlarının barışçıl bir Afrika yaratmasını desteklemektedir (<http://www.unesco.org.tr/>).

Afrika önceliği ilk olarak eğitim, bilim, kültür, enformasyon ve iletişim alanlarında küresel öncelik olarak uygulanacaktır. Afrika kıtasının gelişmesi için ilk olarak eğitim en temel görevdedir. Dakar ile Senegal Bölgesel Ofisi ve Sahra altı ülkelerdeki, 15 saha ofisi olan UNESCO temsilcisi, eğitimin devamı için birtakım çalışmalar yapmaktadır. Bu sebeple, bu yerdeki eylemlerin insan kaynaklarını geliştirebilmek ve politika oluşturabilmesi için birtakım yardımlara ihtiyaç vardır (<http://www.unesco.org.tr/>).

Dünyada insanların kalkınma sürecinin çok yavaş olarak ilerlemesinin nedenlerinden en temeli okur-yazar oranının yüksek olmamasıdır. Büyüme sağlanırken aynı zamanda ortaya çıkan zorlukların aşılması gelişmekte olan ülkelerin en temel sorunlarından biri olmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1946 yılında kurulmuş olup, kuruluşundan beri eğitim çalışmalarına çok fazla önem göstermiş, aynı zamanda okuma-yazma bilmeyenlerin oranlarını düşürmek için temel yetenekler eğitimi verilmesi adına birçok çalışma yapmış ve bu

konuya ilgi göstermiştir. UNESCO, okur-yazarlığın daha üstün şeklini benimsemiş bu konuda da sosyal ve ekonomik değere önem göstermiştir. UNESCO'nun hedefi doğrultusunda okur-yazar eğitim durumuna ilişkin programın adı 'temel eğitim' kavramı yerine son zamanlarda bu kavram 'işlevsel okur-yazarlık' olduğu halde amaçları aynıdır. Mesleki eğitimi içeren ekonomik ve sosyal verimlilik işlevsel okur-yazarlığın amacıdır. UNESCO, Hükümet dışı örgütlerle ve Birleşmiş Milletler Kalkınma programıyla aralarında işbirliği yapıp, okuma yazma bilmeyenlerle mücadele etmeyi hedefler, bununla ilgili her türlü mücadeleye karşı yardımlar sağlayıp, sonucunda doğan projeleri destekler. Fakat yetişkinlerde okuma-yazma bilmeyenlere bakıldığında bu durum iyi durumda değildir. Çünkü yetişkinlerde okuma yazma bilmeyen hem çok kişi vardır hem de bu durumu düzeltmek gençlere oranla daha zordur. UNESCO dünya çapında okuma-yazma bilmeyenlerin oranını hesaplamış ve 1957de yüzde 44'ten 1970'te yüzde 34'e indiğini saptamıştır. UNESCO'nun okuma yazma programının yanında da birçok yaptığı faaliyet bulunmaktadır. UNESCO'nun programları içinde birçok proje kapsamında en çok desteklediği konu eğitimidir ve eğitim sorunlarıyla ilgili gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarıdır. UNESCO Peru ve Uganda'da eğitim konusunda kırsal bölgedeki gelişime oldukça destek vermiştir. UNESCO aynı zamanda öğretmen konusundaki eğitim çabalarının büyük bir kısmını ve bu ülkelerdeki sorunları çözmeye odaklanmıştır. UNESCO düzenlemiş olduğu faaliyetler çerçevesinde bu bölgelerde düşük maliyeti olan okullar planlamış, kitapların ve diğer eğitim araçlarının üretime oldukça fazla önem göstermiştir. UNESCO ekonomik planlamadan sorumlu bakanlar ve eğitim bakanları arasında birçok konferanslar düzenlemiştir. UNESCO birçok proje yönetmiş ve bu projeleri uygulamak için personel desteği vermiştir. Projelerin

finansmanı ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından desteklenip, onlar tarafından sağlanmıştır. UNESCO, Afrika (Dakar'da), Latin Amerika (Santiago'da) ve Asya (Bangkok'ta) bölge ofisleri kurmuş, avantaj sahibi olmayan bölgelerin lehine olacak şekilde eğitimi yayma ve eğitimin sürekli olabilmesi konusunda merkeziyetçi tutum sergilememiştir. UNESCO, dünyada değere sahip olan çok değişik faaliyetler gerçekleştirmiş olup, bu faaliyetler konferanslar düzenlemiş, istatistik toplamış, yayınlar üretmiş ve eğitimle ilgili konularda diğer örgütlerle işbirliği çalışmaları yapmıştır. UNESCO'nun bilgi merkezli olarak üretilmiş olan yayınları vardır. Bu yayınlar; Uluslararası Eğitim Bürolarıyla ortak olarak yayımlanmış yayın Uluslararası Eğitim Yıllığı (International Yearbook of Education)'dir. İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde iki yılda bir yayınlanan ve 250.000'den fazla düşünürle bağlantısı gerçekleşmiş Dışarıda Çalışma (Study Abroad)'dır. Diğeri ise kısa dönemli olarak çalışma gerçekleştirmiş olan Dışarıda Mesleki Çalışmadır (Vacation Study Abroad). Ayrıca UNESCO başka BM'lere bağlı olan uzmanlık kuruluşlarıyla da işbirliği yapmaktadır. UNESCO'ya birçok hükümetler dışı örgüt, danışma makamına sahiptir. Uluslararası Eğitim Planlama Enstitüsü'nün yeri Paris'te olup, UNESCO ile arasında yakın ilişkiler ve sözleşmeler vardır. UNESCO'nun gerçekleştirmiş olduğu başka eğitim faaliyetleri de söz konusudur ve bu faaliyetler BM Genel Kurulu'nun girişimleri sonucunda oluşmuştur. 1970 yılını Genel Kurul Uluslararası Eğitim Yılı olarak ilan etmiş olup, UNESCO bu yılın önemini gösteren eğitim özel programları düzenlemiştir. UNESCO 1969 yılında Genel Kurul, U Thant ve Genel Sekreter tarafından ortaya konulan bir Uluslararası Üniversite veya Birleşmiş Milletler Üniversitesi kurulma planını desteklemiş ve bu planı çalışmalarla şekillendirilmesini istemiştir. Sonucunda ise 1975 yılında Japonya'da bu üniversite

ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Sonucunda ise eğitim faaliyetleri artmıştır (Bennett ve Oliver 2015, s. 437-439).

3.2 UNESCO'nun Bilimsel Düzeydeki Çalışmaları

Sosyal ve beşeri bilimler alanında UNESCO, insan hakları, fakirliğin ortadan kaldırılması, ayrımcılıkla mücadele, ırkçılığa karşı çıkmak, gençlerin bilgilendirilmesi, cinsiyet ayrımcılığı gibi konulara yer vermiş ve bu amaçla Afrika üye Devletlerini desteklemiştir.

- **MacBride Raporu**

UNESCO, gruplandırmanın yaygın klasik kanının aksine sadece haber ve bilgi sağlama gibi bir işlev yürütmeyip, toplumsal amaca hizmet eden çok sayıda görevi üstlenir. UNESCO 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında, ulusal ve küresel medya yapılarını tüm ulusların meşru çıkarlarına hizmet etme perspektifinden incelemiştir. Söz konusu çaba, Nobel Barış ödülü sahibi İrlandalı bir diplomat olan Sean MacBride'in liderliğinde hazırlanmış olan MacBride Komisyon Raporu'nun (*MacBride Commision Report*) ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır (Baker, 2000). (MacBride, 1980).

Haber akışı üretici olan kültürden, tüketici olan kültüre doğru olup, haberin serbest olan dolaşımından bahsedilmemektedir. MacBride raporu uluslararası iletişimdeki dengesizliğe bir tepki olarak doğmuştur.

“MacBride Raporu”nda kitle iletişim araçlarının işlevleri 8 başlık altında toplanmıştır. Bunlar; “Haber ve Bilgi Sağlama”, “Toplumsallaştırma”, “Güdüleme” “Tartışma Ortamı Hazırlama”, “Eğitim”, “Kültürün Gelişmesine Katkı”, “Eğlendirme”, “Bütünleştirme” şeklinde sıralanmaktadır. Bu işlevlerin yerine getirilme yöntemleri ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse bile, söz konusu bu 8

öğenin tümüne, değişik biçimlerde de olsa her ülkede rastlamak mümkündür (Girgin 2008, s. 56-57).

- ***Bilgilendirme (Information)***: Haber, veri, resim, olgu ve mesajların toplanması, saklanması, işlenmesi ve dağıtılmasını kapsamaktadır. Amaç, bilgiler ışığında, kişisel, çevresel, ulusal ve uluslararası durumları bilmek, anlamak ve uygun kararlar alabilmektir.

- ***Toplumsallaştırma (Socialization)***: Amaç, insanların içinde yaşadıkları toplumun etkili bir üyesi olarak faaliyet göstermelerini sağlamaktır. Sosyal bütünlük ve farkındalığın teşvik edilmesiyle kamusal hayata aktif katılımı sağlayan ortak bir bilgi fonu sağlanmasına odaklanılmaktadır.

- ***Güdüleme / Motivasyon (Motivation)***: Her toplumun acil ve nihai amaçlarının, bireylerin öznel seçimlerinin teşvikini ve kararlaştırılmış amaçlara yönelik bireysel veya toplumsal faaliyetlerin teşvik edilmesini kapsamaktadır.

- ***Tartışma Ortamı Hazırlama (Debate and Discussion)***: Amaç, anlaşmayı kolaylaştırmak veya kamusal konularda farklı bakış açılarını netleştirmek adına ihtiyaç duyulan gerçeklerin sağlanmasıdır; daha fazla halkın ilgisini artırmak ve ortak kaygılarla ilgili tüm yerel, ulusal ve uluslararası konulara katılımın sağlanması için gerekli kanıtların sağlanmasını kapsamaktadır.

- ***Eğitim (Education)***: Entelektüel gelişmeyi, karakterin oluşumunu ve yaşamın her aşamasında beceri ve kapasitelerin kazanılmasını teşvik etmek için bilginin aktarılmasını kapsamaktadır.

- ***Kültürel gelişmesi (Cultural promotion)***: Geçmişin mirasını korumak amacıyla kültürel ve sanatsal ürünlerin yayılmasını kapsamaktadır; bireyin hayal

gücünü uyandırarak ve estetik ihtiyaçlarını ve yaratıcılığını teşvik ederek kültürün gelişmesi amaçlanmaktadır.

- **Eğlence (Entertainment):** Kişisel ve toplu eğlence adına drama, dans, sanat, edebiyat, müzik, komedi, spor, oyun vb. aktiviteleri, işaretler, semboller, sesler ve görüntüler yoluyla yaymak amaçlanmaktadır.

- **Entegrasyon (Integration):** Bireylerin birbirlerini tanıma, anlama ve başkalarının yaşam koşullarını, bakış açılarını takdir etme adına ihtiyaç duydukları çeşitli mesajlara erişimin tüm kişi, grup ve uluslararası sağlanması amaçlanmaktadır.

Söz konusu raporda yukarıda sıralanmış olan işlevlerin yanı sıra, iletişimin, kolektif varlıklar ve topluluklar için hayati bir ihtiyaç olduğuna da özellikle değinilmiştir; bir bütün olarak toplumlar, siyasi olaylar, uluslararası ve yerel olaylar vb. hakkında yeterince bilgilendirilmezlerse varlıklarını sürdüremezler. Bu bağlamda sosyal/toplumsal sürdürülebilirlik adına kitle iletişim araçlarının önemli bir araç olduğunu vurgulamak doğru olacaktır.

Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçoğlu, MacBride Raporuyla ilgili aşağıdaki bilgileri vermiştir.

"MacBride Raporu dünyada çok ses getirmiştir. Bu rapor küresel eşitsizliği ortadan kaldırmaya çalışan kuzey ve güney arasındaki çalışmaları, iletişim alanındaki tek yönlülüğü yani dengesizliği ortadan kaldırmak amacıyla UNESCO tarafından hazırlanan rapordur. UNESCO Genel Merkezine bakıldığında, şimdi bu denli radikal raporların yazılmadığı görülmektedir. UNESCO, MacBride Raporunu BM bünyesinde çok radikal bir rapor olarak tanımlamakta olup, bu raporu güneyn sesi olarak dile getirmektedir."

3.3 UNESCO'nun Kültürel Düzeydeki Çalışmaları

UNESCO, kültüre oldukça büyük önem göstermekte, kültüre sahip olmayan hiçbir gelişmenin devamının olmayacağını bilmektedir. Bu amaçla, zengin kültüre sahip yerlerin varlığını üye devletlerle ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. UNESCO

bunu Kültür Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararlarının uygulanmasını işbirliği ve karşılıklı diyaloglarla gerçekleştirmekte; kültürel kimlikler ve mirasın korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin faaliyetler düzenlemektedir.

Bilgi Toplumu zerine Dünya Zirvesi, Afrika Birliği ve Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)'n Afrika'daki iletişim ve bilgi alanlarındaki faaliyetleri UNESCO'nun öncelikleri arasında yer almaktadır.

4. BÖLÜM: UNESCO’NUN TÜRKİYE’DEKİ ÇALIŞMALARI

4.1. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu

Eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki hedeflerini belirleyen UNESCO bu hedeflerine, kendisine üye olan ülkelerde kurulan Millî Komisyonlar aracılığıyla ulaşabilmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla hemen hemen her üye ülkede bir UNESCO Milli Komisyonu kurularak UNESCO’nun hedeflerine ulusal nitelikteki etkinlikleriyle gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu da bu amaçla kurulan milli komisyonlarından biridir. Ülkemizin önceliklerine dikkat ederek, değişen dünya durumuna bağlı olarak eğitim, bilim, iletişim ve kültür alanlarında birçok faaliyetler yapmış ve yapmaya devam etmektedir.

Konuyla ilgili olarak görüştüğümüz UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Komite üyesi Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçoğlu’na göre;

"UNESCO eğitim, bilim ve kültürle ilgili Birleşmiş Milletlerin ilk ve tek kuruluşudur. BM'in ortak insanlık mirasına eğitim, bilim ve kültür açısından katkıda bulunan ve bunu geliştirmeye çalışan UNESCO'dan başkade bir kuruluş yoktur. UNESCO kendi programlarını gerçekleştirirken; eğitimde, bilimde ve kültürde her bir araştırma konusunda, her bir çalışma alanın kendi sözleşmesi olup, bu sözleşmeler dışında kararların alınması mümkün değildir. Ayrıca UNESCO'nun hedefleri arasında gelişmekte olan ülkelerin kültürlerini öne çıkarmak, eğitimlerini desteklemek, eğitim potansiyeli yüksek insan yetiştirmek ve bunlar aracılığı ile kalkınmaya katkıda bulunmak olduğunu savunmuştur. Aynı zamanda "UNESCO kendi faaliyetlerini ve projelerini düzenlerken, bu projeleri devletlerin bağışlarıyla yapmaktadır. UNESCO'nun bütçesi olmamakla beraber, sadece üye devletlerden aldığı bağışlarla bütçesini denetlemektedir."

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, UNESCO tarafından benimsenen ve programa alınan “10 yıl”, “yıl”, “hafta” ve “gün” özel durumlarda ulusal düzeyde etkinlikler düzenlemektedir. Örneğin; “2017 Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Yılı” anma ve

kutlama ve yıldönümleri UNESCO'nun düzenlemiş olduğu programlardandır¹⁶. UNESCO'nun diğer programları şöyle özetlenebilir: “Öğrenen Şehirler Küresel Ağı”, “ASPnet Kardeş Okullar Ağı”, “UNITWIN Ağları UNESCO Kürsüleri”, “UNESCO Dünya Kitap Başkenti”, “UNESCO Kulüpleri” gibi programları söz konusudur. (<http://www.unesco.org.tr>)

- **Öğrenen Şehirler Küresel Ağı:** Almanya’da bulunmakta olup, “UNESCO Hayat Boyu Öğrenme Enstitüsü (UIL)” tarafından yürütülmektedir. Kişisel gelişim ve sosyal bütünleşme, sürdürülebilir kalkınma ile ekonomik kalkınma ve kültürel çeşitlilik gibi öğrenen şehir inşa etmenin yararları söz konusudur. Bu şehirler temel eğitimden yüksek eğitime kadar kapsayıcı öğrenimi teşvik etmektedir.
- **ASPnet Kardeş Okullar Ağı:** Çocukların ve gençlerin zihinlerinde barışın korunması ve devamının sağlanması için dünyadaki eğitim kurumlarını birbirine bağlar. 180'in üzerinde ülkedeki 10.000 ASPnet üyesi okul vardır. Bu okulların ortak amacı uluslararası anlayış, barış, kültürlerarası diyalog, sürdürülebilir kalkınma ve kaliteli eğitimin desteklenmesini sağlamaktadır. ASPnet üç tamamlayıcı yaklaşım olarak; Yaratma, Öğretim ve Öğrenme, Etkileşim gibi tamamlayıcı yaklaşımlar kullanır.
- **UNITWIN Ağları UNESCO Kürsüleri:** 5 Eylül 1991 yılında kurulan UNITWIN Projesi, eşleştirme ve ağ kurma yoluyla üniversitelerarasında gerçekleştirilmektedir. Bu işbirliği, akademik hareketliliğinin güçlendirilmesi için ortaya konulan uluslararası bir Eylem Planıdır. Projenin temel maddeleri sürdürülebilir kalkınma ile ilgili eğitim ve araştırma etkinlikleri ile

¹⁶ Bu konuda en anlamlı program, UNESCO Milli Komisyonunun Mustafa Kemal Atatürk’ün Doğumunun 100. Yıl Dönümü olan 1981 yılında yapılmış olduğu etkinliklerdir.

profesörlük konularını kapsayan UNESCO Kürsüleridir. UNITWIN kısa olarak Üniversite Eşleştirme (Twinning) ve Ağ (Networking) Programı olarak kullanılmaktadır. Bu program, UNESCO'nun doğa bilimleri, eğitim, sosyal ve beşeri bilimler, iletişim ve kültür gibi yetki alanlarıyla ilgili, UNESCO Kürsüleri ve UNITWIN Ağlarının kurulmasını desteklemekte olup, üniversitelerle bağlantı kurarak ve üniversitelerarası işbirliğini teşvik ederek bilgiyi daha da ileriye taşımayı hedeflemektedir. Kurulduğu tarihten beri, program üye devletlerarasında büyük bir ilgi görmektedir. UNESCO Kürsüleri sadece üniversiteler, yükseköğretimde araştırma kurumları, yükseköğretim kuruluşları tarafından kurulup, kurulacak olan birim ise Akademik Başkan olarak kürsü sahibidir. UNESCO Kürsüsü, UNESCO'nun yetki alanlarındadır. Belirli olan bir çalışma alanında mevcut olan öğretim ve araştırma programını güçlendirerek, üniversite bölümü içinde geliştirilebilir. Türkiye ve Dünyadaki UNITWIN Ağları/Unesco Kürsüleri ise; 2019 yılı Temmuz ayı itibariyle, dünya çapında 766 UNESCO Kürsüsü ve 45 UNITWIN Ağı bulunmaktadır¹⁷ (<http://www.unesco.org.tr/>).

¹⁷ **Türkiye’de faaliyet gösteren UNESCO Kürsüleri ve UNITWIN Ağları şunlardır:**

1. İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikası ve Kültürel Diplomasi UNESCO Kürsüsü (2018)
2. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Örgün ve Yaygın Eğitimde Somut Olmayan Kültürel Miras Kürsüsü (2017)
3. Yaşar Üniversitesi Uluslararası Göç Kürsüsü (2016)
4. İstanbul Aydın Üniversitesi Sürdürülebilir Barış için Eğitim Kürsüsü (2016)
5. Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Kürsüsü (2016)
6. Giresun Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi ve Kadınların Güçlendirilmesi Kürsüsü (2016)
7. İstanbul Aydın Üniversitesi Kültürel Diplomasi Yönetişim ve Eğitim UNESCO Kürsüsü (2015)
8. Kadir Has Üniversitesi Dünya Miras Alanlarının Yönetimi ve Tanıtımı: Yeni Medya ve Katılım UNESCO Kürsüsü (2015)
9. Akdeniz Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi UNITWIN Ağı (2012)
10. Maltepe Üniversitesi Felsefe ve İnsan Hakları UNESCO Kürsüsü (2009)
11. Galatasaray Üniversitesi Bilgisayar Destekli Üretim Mühendisliği UNESCO Kürsüsü (1997)
12. Boğaziçi Üniversitesi Mekatronik Mühendisliği UNESCO Kürsüsü (1993)

4.2 Eğitim Konusunda Yapılan Çalışmalar

UNESCO'nun çalıştığı önemli konulardan biri de eğitimidir. Eğitim, insanların sahip olması gereken en temel hak olarak ifade edilmektedir. UNESCO'nun eğitime olan bakış açısı; insanların eğitim hakkını sonsuza kadar kullanması ve eğitimdeki fırsat eşitliğidir. Bireyin yaşamış olduğu topluma uyum sağlayarak, sosyal ve ekonomik yaşantının devamını getirebilmek, eğitimin yararındaki oluşumdur. Bazı durumlarda eğitim hakkı ve bu hakkın kullanılması kolay olmamıştır. Dünyadaki kaliteli eğitim, sosyal, ekonomik ve siyasi nedenleriyle gerçek anlamda etkili olamamıştır ve çoğunlukla çocuklar bu eğitimden gerektiği gibi yararlanamamaktadırlar. Okuryazarlık oranının düşüklüğü dikkate alındığında, bu sorun 21. Yüzyılda da sürdüğünü göstermektedir (Zal ve Aydınuraz 2009, s. 3).

Eğitim yaratmış olduğu küresel etkilerin verdiği nedenler ile uluslararası sınırları olan konudur. UNESCO, temel eğitim hakkından kişilerin istediği gibi özgürce yararlanabilmesi, eğitim düzeyi bakımından geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerin kalitesini yükseltmek ve aynı zamanda eğitim düzeyinin artmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda mesleki eğitim ile sosyal ve ekonomik hayat standardını arttırmaya çalışmak, kırsal alanlardan kentlere göçü ve ülkeler arasında yapılan göçleri azaltmaya çalışarak, kontrolsüz ve hızlı kentsel gelişimlerin önlenmesi sağlamak, doğal kaynakların sürdürülebilir olarak kullanımı eğitimi bir araç olarak belirlemektedir. Bununla beraber küresel barışın kurulmasında ve geliştirilmesinde birtakım katkılar sağlamaya çalışmaktadır (Zal ve Aydınuraz 2009, s. 3).

Prof. Dr. Nalçoğlu UNESCO'nun ulusal düzeyde yapmış olduğu eğitim faaliyetleriyle ilgili olarak şu bilgileri verdi:

“...UNESCO, faaliyetlerinin bulunduğu ülkelerde yaygınlaşma politikasına gidip, faaliyetlerinin ve projelerin yaygınlaşmasına vesile oluyor. Sivil toplumlarla, özel kesimlerle, devlet ve devlet kuruluşları ile çalışarak yaygınlaştırma politikası sağlıyor. Hedeflerini gerçekleştirmek için tanıtım toplantıları düzenliyor ve yapılan bu faaliyetleri kendisi yapmıyor fakat destek veriyor. UNESCO'nun eğitim konusunda birçok projesi olmakla beraber, örneğin eğitimle ilgili destek bursları vermekte, lisans ve yüksek lisansla ilgili araştırma yapan öğrenciler bu burslardan yararlanabiliyor. Aynı zamanda Fransa'da öğrencilere staj yapmaları ile ilgili teşvik verilip, öğrencilere imkân sağlıyor...”

UNESCO, toplumsal cinsiyet eşitliğini kadın, erkek arasında eşit haklara sahip olmasıyla ilgili de önemli girişimlerde bulunmuş; bu konuda özellikle kadın eğitim konusunda projeler geliştirmiş ya da bu konuyla ilgili yapılan etkinliklere destek vermiştir. Bu amaçla, 2008 yılı itibariyle UNESCO, toplumsal cinsiyet eşitliğine oldukça önem vermiş ve bu konuyu küresel önceliklerinden biri olarak görmüştür. Bu tarih itibariyle Sekreteryasıyla birlikte Birleşmiş Milletler organlarıyla diğer cinsiyet eşitliğine destek olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliği tüm insanların sahip olacağı bir yapı olup, temel yapı olarak bir insan hakkıdır. Uluslararası kalkınma ile devletlerin başarılı olabilmesi için gerekli olan koşullardan biri toplumsal eşitliktir. Hala dünyadaki kadınların durumuna bakıldığında, kadınlar eğitime, çalışma alanlarına ve temel hizmetlere ulaşımı erkeklere göre daha azdır. UNESCO'nun toplumsal cinsiyet eşitliği vizyonuna bakıldığında ise; *“Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığı Ortadan Kaldırma Sözleşmesi”*, *“Pekin Beyannamesi”* ve *“Eylem Planı”* gibi konularla birlikte yol almaktadır. UNESCO; Eğitim, Doğa Bilimleri, Sosyal ve Beşerî Bilimler, Kültür, Bilgi ve İletişimi içermekte olup, beş temel programı olan, güçlü olan temel araçlara başkanlık etmektedir. Aynı zamanda UNESCO, Birleşmiş Milletlerin uzman olan organlarından biridir. Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, bu alanlardan her birinin gündeminin gelişmesi için önemli olan alanlardandır. UNESCO'nun stratejik olan paydaşları, kadın haklarının

güçlenmesi ve cinsiyette eşitliğin sağlanması için bu örgütü yol gösterici yapmıştır (<http://www.unesco.org.tr/>).

Prof. Dr. Nalçoğlu kadın – erkek eşitliği konusunda "UNESCO'nun faaliyetlerini şöyle açıklamıştır:

"...UNESCO bilimde olduğu gibi eğitimde de toplumsal ve cinsiyet eşitliğine önem göstermiş olup, kadın erkek ayrımına karşı çıkmaktadır. Türkiye'de bu projesini ise Mektebim aracılığıyla yapmış olup, teknolojinin geliştirilmesi, eğitimin güçlendirilmesi aynı zamanda toplumsal eşitliği sağlamıştır. UNESCO, Mektebim Okulları, Türkiye'yi Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) eğitiminin altında en iyi uygulama projeleri haline getirmeyi planlamış olup, bu konuda işbirliğine imza atmışlardır. Öğrencilerin öğrenme kalitelerini arttırıp, öğrenme süreçlerini iyileştirmeye çalışmak gibi hedefleri söz konusudur. UNESCO ve Mektebim Okullarının hedefi aynı zamanda STEM eğitimiyle birlikte dünyanın önde gelen devleri arasında olmayı planlamaktadır. Bu projeleri oluştururken özel ve kamu kurumların desteğini alır, aynı zamanda sözleşmeler düzenler. Aynı zamanda örgüt düzenlemiş olduğu bu projeleri devletlerin başlılarıyla yapmaktadır."

4.2.1 Eğitim İhtisas Komitesi

UNESCO'nun en öncelikli alanlarından birisi eğitim olduğundan ve eğitimin sosyal ve ekonomik kalkınmada çok büyük bir etkisi olduğuna inanmıştır. 1945 yılında kurulduğundan bu yana, eğitimin gelişmesi ve eğitim düzeyinin artması için dünya çapında çalışmalar yapmıştır (<http://www.unesco.org.tr/>). Kadın erkek tüm bireyler cinsiyet fark etmeksizin eğitim hakkına sahiptir. Eğitim düzeyinin artmasının farkına varılması ve eğitimin bireylerin gelişiminde en temel etken olduğu, sosyal ve ekonomik kalkınmada temel rol oynadığı bilinmektedir.

4.2.2 Eğitim için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

New York'ta gerçekleştirilmiş olan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi 25-27 Eylül 2015 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu zirve 193 ülkenin kabul etmesiyle gerçekleştirilmiştir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden Hedef 4'te yer alan "Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlamak ve herkese yaşam boyu eğitim imkânı tanımak" maddesi UNESCO eğitim sektörünün

temel konularından biri olup, herkesin kaliteli öğrenime ulaşmasını desteklemiştir. 2015 sonrası döneme bakıldığında ise eğitim konusunda UNESCO'nun barışa ve güvenliğe önem göstermesi ve temel hedeflerinin arasında yer alması, sürdürülebilir kalkınma, erkek kadın ayırt etmeksizin cinsiyet eşitliği, yoksulluğu azaltmak gibi konuları destekler niteliktedir (<http://www.unesco.org.tr/>)

“Sürdürülebilir Kalkınma 2030” gündemi 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma yoluyla yoksulluk oranını ortadan kaldırabilmeyi hedeflemektedir. Bu hedef, evrensel bir gündem olarak Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündeminin en temel hedeflerinden biri olmuştur.

2015 yılının Eylül ayında yapılan toplantıda Sürdürülebilir Kalkınma 2030, eğitim hedefinin başarısı için yeni gündem benimsendi. Kapsayıcı ve eşit kalitede eğitim almayı ve herkes için hayat boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmeyi gerçekleştirmek için 4 temel konuda çalışılması kararlaştırıldı.

- **Okuryazarlık:** herkes için okuryazar bir dünya konusunu temel alan UNESCO bu vizyonunu geliştirmiş olup, 1946 yılından itibaren küresel okuryazarlık çalışmalarına oldukça büyük destekler vermiştir. UNESCO, herkesin okuma ve yazma becerilerini her geçen gün geliştirmeyi hedefleyip, bu hedefi eğitimin en temel parçası olarak görmüştür. Okuryazar oranı arttıkça, yaşam kalitesi artar ve bilinçli toplum oluşur. En az 750 milyon genç ve yetişkin dünyada küresel olarak bakıldığında halen okuma yazma bilmemekte olup, 250 milyon çocuk da okuma yazma becerisi kazanamamıştır. Bu durum yetişkin, genç ve çocukların kendi toplumlarına yeterince yarar sağlayamayacağı anlamına gelmekte olup, eğitim seviyesinin

ve toplum refahının artması için okuryazar oranının artması oldukça önem taşımaktadır.

➤ **Öğretmenler:** Öğretmenler, sürdürülebilir küresel kalkınma için en temel aktördür. Çünkü eğitimde kendi bildiklerini ve tecrübelerini karşı taraftaki alıcıya aktarabilecek en kuvvetli kişilerdir. Fakat öğretmenlerin, eğitimleri, çalışma koşulları ve işe girmedeki süreçleri kafaları hep kurcalamaktadır. 69 milyon öğretmenin işe alınması için, UNESCO İstatistik Enstitüsü (UIS) araştırmalara başlamıştır. Bu alım evrensel ilk ve orta öğretime ulaşmak için 2030 yılına kadar önemlidir. Aynı zamanda UNESCO'nun öğretmenlerin geliştirilmesine ilişkin çalışmaları da söz konusudur. Bu çalışmalar öğretmenlerin mesleklerine uygun olarak uluslararası değerleri taşıyan yol izlemesi, diğer ülkelerin öğretmenlerle ilgili olan politikalarına destek vermek, öğretme aynı zamanda öğrenmenin kalitesini yükseltmek, kaliteli öğretme ve öğrenme için bilgi paylaşımı gibi konuların üzerine odaklanmaktadır.

➤ **Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği:** UNESCO için evrensel öncelik taşıyan toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim öğretim hakkı ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleşmesi için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Eğitim 2030 hedefine bakıldığında gündemi kadın ve erkek cinsiyet fark etmeksizin toplumsal cinsiyet eşitliği olup aynı zamanda bu eşitliğe eğitim yönünden de sahip olmalarıdır. Kadınların ve kız çocuklarının eğitim alma yolunda karşısında duran bir takım engeller var olup bu engeller; yoksulluk, engellilik, erken evlilik, hamilelik, toplumsal cinsiyete dayalı olan şiddet vs. sebepler eğitim konusunda kadınların karşısında durmaktadır.

- **İş ve Yaşam Becerileri:** Eğitim ve iş dünyasını Teknik ve Mesleki Eğitim (TVET) birbirine bağlamaktadır. TVET, gençlerin ve yetişkinlerin iş ve girişimcilik için ihtiyaç duymuş oldukları becerileri geliştirirken aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel olan talepleri de göz önüne almakla beraber adil ve sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmektedir (<http://www.unesco.org.tr/>)

Fotoğraf Sınıfı Çalıştayı Sergisi UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, UNESCO Asya Pasifik Uluslararası Anlayış için Eğitim Kategori 2 Merkezi (APCEIU) ve Kore Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı işbirliğinde, Kapadokya'da düzenlenmiştir. Bu Çalıştayı Sergisi Türk ve Koreli öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilmiş olup, öğrenciler kendi çekmiş olduğu fotoğraflarını sergilemiştir.

UNESCO, eğitimle ilgili olarak eğitimin tüm temel alanlarıyla ilgilenmektedir. Eğitim alanında geliştirdiği “Herkes İçin Eğitim Projesi”, UNESCO için oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu proje 1990 yılında düzenlenen “Herkes İçin Eğitim Konferansında” (Conference on Education for All) oluşmuştur. UNESCO, “Herkes İçin Eğitim Projesinin” (EFA) gerçekleştirilmesini desteklemiş, aynı zamanda eğitimde evrenselliği hedef alarak, erken yaştan yetişkinlik çağına kadar olan dönemde eğitim sistemini güçlendirerek evrenselliğe ulaşmasını sağlamıştır. Projeye ilgili olarak Türkiye’de de Ankara’da 1 Kasım 2012 tarihinde Herkes İçin Eğitim Küresel İzleme Raporlarının verileri değerlendirilmiş ve "Herkes İçin Eğitim Raporları Değerlendirme Çalıştayı" gerçekleştirilmiştir (<http://www.unesco.org.tr/>).

Sözleşmelerin amaçları ise eğitim, bilim ve kültür ile devletlerarasındaki bağı aynı zamanda işbirliğini geliştirmek, devletlerin barışa ve güvenliğe katkıda bulunmasını

sağlayarak ekonomik, kültürel, teknolojik ve sosyal alanlarda devletlerin arasındaki bağı güçlendirmektedir.

UNESCO, Eğitim Sektörleri ile ortaklaşa pek çok sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşmeler şöyle özetlenebilir:

- *“21 Aralık 1979 tarihinde Paris'te imzalanan Avrupa Bölgesindeki Devletlerde Yüksek Eğitimle İlgili Çalışma, Diploma ve Derecelerin Tanınmasına Dair Sözleşme,*
- *16 Aralık 1983 tarihinde Bangkok'ta imzalanan Asya ve Pasifik Ülkelerinde Yüksek Öğrenim Çalışmalarının, Diplomalarının ve Derecelerinin Tanınmasına Dair Bölgesel Sözleşme,*
- *13 Eylül 1988 tarihinde Paris'te imzalanan Akdeniz'e Sahildar Arap ve Avrupa Ülkelerinde Yüksek Öğrenim Çalışmalarının Diplomaların ve Derecelerinin Tanınmasına Dair Sözleşme,*
- *13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanan Avrupa Bölgesinde Yükseköğretimle ilgili Belgelerin Tanınmasına ilişkin Sözleşme (Lizbon Sözleşmesi),*
- *26 Kasım 2011 tarihinde Tokyo'da imzalanan Yükseköğretimdeki Yeterliklerin Tanınmasına İlişkin Asya-Pasifik Bölgesel Sözleşmesi'dir.”*

(<http://www.unesco.org.tr/>)

4.2.3 Basın Yayın Eğitimi ile İlgili Çalışmalar

UNESCO'nun eğitimin çeşitli alanlarına ve özellikle gazetecilik alanına verdiği önem konusunda ilgili olarak röportaj yaptığım Dr. Hıfzı Topuz şöyle özetledi:¹⁸

“...UNESCO'ya alınma sebebim, UNESCO'nun gazetecilik eğitimine önem vermesidir. 1956-1957 yılları arasında UNESCO Strasburg'da bir toplantı düzenledi. Bu toplantı gazetecilik fakültelerinin geliştirilmesi, eğitimin

¹⁸ Dr. Hıfzı Topuz, UNESCO'da 25 yıl, 'Uluslararası Memur' (International Employee) statüsünde görev yapmıştır.

güçlendirilmesi, yeni okulların açılması gibi amaçlar doğrultusunda katkı için yapılmış olup, toplantıda gazetecilik eğitimi ve gazeteciliğin kurulmasına karar verildi ve aynı zamanda Gazetecilik Uluslararası Eğitim Merkezi kuruldu.1958 yılında UNESCO bir toplantı daha düzenledi. Yapılan bu toplantıya Türkiye'den ben katıldım. Bu toplantıda 1957 yılında yapılmış olan toplantıdaki aynı konular ele alındı. Diğer devletlerden toplantıya katılan uzmanlarla Dünya'da eğitimin güçlendirilmesi adına neler yapılabileceği konuşuldu. 2 Ocak 1959 yılında başlamış olduğum görev, yeni kurulan UNESCO'da iletişim sektörünün programlarını düzenlemek ve bu programları uygulamaktı. Yeni kurulan UNESCO'da ilk defa ben bir program gerçekleştirdim. Her toplantıda gazetecilik eğitiminin geliştirilmesi ve eğitimin güçlendirilmesi ile ilgili birçok çalışma yapıp, seminerler ve sertifika programları düzenleyip, gazetecilik eğitiminin geliştirilmesi için bölgesel merkezler kurulmasına yardımcı oldum.

Gazetecilik Eğitiminin Amerika'da olduğu gibi tüm ülkelerde de yayılmasını sağlamak üzere gazetecilik eğitimi veren okulların kurulmasıyla ilgili çalışmalar yaptım. İlki, Merkez Strazburg'da, daha sonra ise Afrika'da, Dakar'da ve Latin Amerika'da UNESCO merkezi kuruldu. Uzakdoğu ve Arap Ülkelerinde bu merkezlerin kurulmasını da istedik fakat çabalarımız sonucunda başaramadık. Hindistan ve Filipinler'de de eğitimin gerçekleştirilmesi için elimizden geleni yaptık yetişen uzmanlarla birlikte UNESCO'da çalışma programları düzenledik..."

Dr. Topuz, UNESCO'nun Türkiye'de gazetecilik eğitimiyle ilgili olarak ise bilgileri verdi:

"...Bu yıllarda Türkiye'de gazetecilik eğitime dair hiçbir şey yoktu. İstanbul'da İktisat Fakültesine bağlı olarak gazetecilik eğitime dair dersler veriliyordu, fakat çokta önemli bir yerde değildi. 1961 yılında Ankara'da Milli Komisyonda yaptığımız toplantılar sonucunda gazetecilerin de verdiği destekle Gazetecilik Okulunun açılmasına ilişkin bir bildiri imzaladık. Ankara Üniversitesi'nin o zamanki Rektörü Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin'le görüşmemin sonucunun olumlu olması ve Siyasal Bilgiler Fakültesine bu konuyu havale etmesiyle birlikte projenin oluşması daha kolay hale geldi. UNESCO, Gazetecilik Eğitimi geliştirmesi için Prof. Dr. Aysel Aziz, Prof. Dr. Oya Tokgöz ve Haluk Şahin'e burs verdi..."

Dr. Topuz, UNESCO'nun medyanın ve özellikle de gazeteciliğin geliştirilmesi için kendisinin de içinde bulunduğu faaliyetlerini yaptıklarını ise şöyle özetledi:

"...Bu bölgelerde kırsal basın projeleri oluşturup, geliştirmekte olan ülkelerde ise bu projelere daha çok önem verdik. Gazeteci ve öğretmen artışının sağlanması için destekte bulunup, buradaki öğretmenlerin çalışmasını gerçekleştirip, buna "Kırsal Basın Tasarısı" dedik. İlk projemizi ise Mali'de uyguladık ve halkın kendi haberini kendinin vermesini sağlayıp, kırsal radyo yayını yaptık..."

“...Aynı zamanda UNESCO’da Özgür Haber Dolaşımı Şefi olarak da görev yaptım. Bu haber dolaşımı UNESCO’nun kurulması ile birlikte kurulmuş olup, uzun yıllar Amerika’nın elinde bulunmuştur. Bu dönemde özgür haberle ilgili hiçbir şey yapılmamış olup, Amerika’nın Sovyetlerden ve Doğu Avrupa ülkelerinden haber almak amacıyla kurulmuştur. Bunun sonucunda MacBride kurulmuştur. MacBride Amerikan egemenliğinde değil, daha çok bağlantısız ülkelerin egemenliğinde oluşmuştur. Çin dışında Amerika’da, Sovyetler Birliği’de, Yugoslavya’da, Afrika Ülkeleri’ de, Latin Amerika ülkeleri’ de vardır. Amacım bölgesel gazetecilerle bir işbirliği kurmak, gazetecilerin Amerika’ya bağlı olmadan kendi haberlerini Özgür Haber Dolaşımıyla tüm dünya ülkelerine yaymaya çalışmak ve böylece ülkelerin özgür bir şekilde haber yapmasını sağlamaktır...”¹⁹

4.3 Bilimsel Düzeyde Yapılan Çalışmalar

UNESCO, Birleşmiş Milletler uzmanlık örgütleri içerisinde bilimle ilgilenen tek uzmanlık örgütüdür. UNESCO, 1945 yılında kurulmuş ve kurulduğu yıldan beri de bilimsel çalışmaları programına almıştır. UNESCO’nun gerçekleştirdiği programlarına bakıldığında eğitimden sonra gelen doğa bilimleri, sayısı, çeşitliliği ve bütçe tahsisleri ile değerlendirilmektedir. Doğa bilimleri projeleri için gelen fonlar Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’ndan sağlanmakta olup, UNESCO’nun bütçesi ele alınmamaktadır. “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı”, UNESCO tarafından yönetilen kaynakların çoğunu sağlamaktadır.

UNESCO’nun bilimsel projeleri şu alanlarda yoğunlaşmıştır:

- ✓ Doğa bilimlerinin projeleri: bilimin temelinde araştırmaları oldukça geliştirilmesi;
- ✓ Dünyada bulunan bilimsel ve teknik sistemin kurulabilmesi sağlamak,
- ✓ Fen bilimleri, mühendislik ve tarım gibi eğitimlerde ülkelere yardım sağlayabilmek; aynı zamanda çalışmaların yapılması, teknisyenlerin mesleki eğitimden geçmesini sağlanması,

¹⁹ Dr. Hıfzı Topuz ile 20 Nisan 2019 tarihinde yapılan röportaj.

- ✓ Doğal kaynaklar ile doğal afetlerin ortaya çıkarmış olduğu sorunlarla ilgilenmek,
- ✓ Çevre konusundaki çalışmaları destekleyerek gelişmesini sağlamak,
- ✓ Su bilimleri ve deniz bilimleri projelerinin araştırılmasına destek vermek,
- ✓ Nükleer araştırmaların geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanması,
- ✓ Dünyada bulunan kurak olan yerlerle ilgili çalışmalar yaparak kuraklığın azalmasının sağlanması.

UNESCO, bilimsel faaliyetleri kapsamında 1957-1958 yıllarında yapılan “Uluslararası Jeofizik Yılı” desteklenmiştir.

UNESCO birkaç yıllık bir çalışma sonucunda; İnsan ve Biyosfer isimli bir program gerçekleştirmiş olup, bu program insan çevresi ve kirlilik sorunlarıyla mücadele için kurulmuştur. Ayrıca 1972 yılında Stockholm'de düzenlenmiş olan Birleşmiş Milletler İnsani Çevre Konferans'ında Dünya Mirası Derneği kurulmasına ilişkin plan ortaya atılmış olup, bu planın ortaya atılmasındaki amaç sorun teşkil eden çevre bölgeleri ve tehlike altında olan hayvan ve bitkileri korumak olmuştur (Bennett ve Oliver 2015, s. 439-440).

UNESCO, bilim alanında da birtakım projeler yapmaktadır. Bilim alanındaki bu projeleri üye olan devletlerle beraber barış, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma konularını ele alırken aynı zamanda da bilimi teşvik etmeye çalışmaktadır. CERN (Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi) gibi bilimsel olan birliklerin kurulması için destek vermiştir. UNESCO, bilimde uluslararası işbirliğine önem gösterir, bilim insanları ve karar vericiler arasındaki iletişimi sağlar ve bu iletişime teşvik eder, bilimi savunur, dünyada bilim aracılığıyla bir takım programlar düzenler ve projeler gerçekleştirmektedir.

UNESCO deniz, tatlı su, yer bilimleri, temel bilimler ve ekoloji alanlarında birtakım uluslararası programlar düzenlemiş ve bu düzenlenen programlara etkinliklerinde konukları ağırlamıştır. UNESCO'nun bilim konusundaki çalışmaları ulusal ve sektörel şekilde olmaktadır. Bilim konusunda toplumsal cinsiyet eşitliğine önem göstermiş, Afrika gibi gelişme sürecinde olan ülkelerde ise bu duruma daha da dikkat etmiştir. Bilimde önemli olarak görülen temalar iklim değişikliği, doğal felaketlerin azaltılması, bilim eğitimi, biyoçeşitlilik ve gelişmekte olan küçük ada ülkelerinde sürdürülebilir olan kalkınmanın sağlanabilmesidir. UNESCO'nun eğitim, kültür, bilim ve iletişim konularındaki yapısı; bilimsel olan bilgiyle, iklim değişikliği ve gençlerin işsizliği gibi günümüz küresel sorunlarına çözüm bulacağı gün geçtikçe daha çok anlaşılmaktadır. Genel Direktör Yardımcısı Shamila Nair-Bedouelle yaklaşık 120 personel ile birlikte çalışmakta olup, bu personellerle beraber Paris'teki UNESCO Genel Merkezi ile Nairobi, Jakarta, Venedik, Kahire ve Montevideo'da bulunan ofislerle doğa bilimleri ile ilgili çalışmalarını devam ettirmektedir. Organizasyonun Uluslararası Bilim Programları aşağıdaki gibidir.

- *“1975 yılında kurulan Uluslararası Hidroloji Programı (International Hydrological Programme, IHP)*
- *1971 yılında İnsan ve Biyosfer Programı (Man and Biosphere Programme, MAB)*
- *Uluslararası Yer Bilimleri Programı (International Geoscience Programme, IGCP)*
- *Uluslararası Temel Bilimler Programı (International Basic Sciences Programme, IBSP)*

- *Dünya Su Değerlendirme Programı (World Water Assessment Programme, WWAP)*” (<http://www.unesco.org.tr>)

"Bir Gezegen, Bir Okyanus" UNESCO'nun bilimle ilgili diğer temasıdır. Hollanda'da bulunan UNESCO-IHE Su Eğitimi Enstitüsü, İtalya'da bulunan Abdus Salam Uluslararası Teorik Fizik Merkezi, Kanada'da bulunan UNESCO İstatistik Enstitüsü ve su, yenilenebilir enerji, biyoteknoloji, yer bilimler, temel bilimler, bilim politikası ve Doğa Bilimleri Sektörü ayrıca programları 50 birleşik merkez aracılığıyla devam ettirilmektedir. UNESCO/UNITWIN (Newyork in Global Pharmacy Education Development) Üniversite Kursüleri 250'den fazla olup, bu kursüler bilimle ilgilenmektedir. (<http://www.unesco.org.tr>)

Prof. Dr. Nalçoğlu UNESCO'nun ulusal düzeyde yapmış olduğu bilimsel faaliyetleriyle ilgili olarak şu bilgileri verdi:

"...Bilim konusunda örnek vermek gerekirse, Türkiye Milli Komisyonun Loreal-Paris ile birlikte yürüttükleri bir proje söz konusudur. Bu projeye Türkiye'den bilim kadınları başvuru yapmış olup, UNESCO'nun hedeflerinden birinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin yani kadın erkek ayrımının ortadan kaldırılmasını planlaması üzerine bu proje planlanmıştır."

4.3.1 UNESCO'nun Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı

UNESCO tarafından 1971 tarihinde başlatılan insan ile çevre arasındaki ilişkiyi bilimsel olarak değerlendirmiş olan, İnsan ve Biyosfer Programı hükümetler arası programdır. Amacı ise insan ile doğal kaynak kullanımı arasındaki ilişkiyi kurmaktır. Bilim ve sürdürülebilir kalkınma ile ekonomi aracılığıyla doğal ve sosyal bilimlere ortak bir uygulama alanı oluşturur. Bu ağda 122 ülkeden 686 Biyosfer Rezervi 2019 yılı itibarıyla oluşturulmuş olup, Türkiye'nin ise ilk ve tek Biyosfer Rezervi Artvin Borçka'da yer alan Camili Biyosfer Rezervidir (<http://www.unesco.org.tr>).

4.3.2 UNESCO Küresel Jeoparkları

UNESCO Küresel Jeoparkları, ilk defa 2001 yılında başlamış, dünyada giderek artan alanlardan olup, Uluslararası öneme sahip olan bu alanlar koruma, eğitim, kalkınma konularına ilişkin olarak yönetilmektedir. Dünyada ise 2019 yılı itibariyle 41 ülkeden 147 Jeopark bulunmakta, Türkiye'nin ilk ve tek UNESCO Jeoparkı Manisa Kula UNESCO Küresel Jeoparkıdır (<http://www.unesco.org.tr>).

4.3.3 Doğa Bilimleri için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Bilim, teknoloji ve yenilikçiliğin, Sürdürülebilir Kalkınma 2030 gündemine bakıldığında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. UNESCO, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine destek sağlamak amacıyla 26 Eylül tarihinde başlatılmış olan Küresel Teknoloji Kolaylaştırma Mekanizmasına öncülük eden Birleşmiş Milletler Görev Ekibinin bir parçası olmuştur. UNESCO, Abdus Salam Uluslararası Teorik Fizik Merkezi ve bilimin ilerleyebilmesi için gelişmekte olan ülkelerde Dünya Bilimler Akademisi aracılığıyla işbirliğinin sağlayıcısı olmuştur. Dünyada bilimsel çalışmaları ilerletmek, bilim insanlarının ihtiyaçlarını karşılamak, ülkelerin bilimsel ve teknolojik kapasitelerini güçlendirmek gibi hedefleri söz konusudur. Eğitim, kültür, bilim ve iletişim alanlarında iklim değişikliğine bakmaktadır. Dünyanın her yerindeki toplulukları daha iyi anlamak, küresel olan değişimi hafifletmek için birçok program düzenlemiştir. UNESCO, dünyada oluşabilecek afet ve iklim değişikliği gibi konulara da önem göstermiş, tehlikeler, tsunamiler ve başka suyla ilişkili felaketlerle başa çıkabilmek için yardımcı olur. UNESCO'nun Uluslararası Hidroloji Programı'nın (IHP) odak noktası suyun güvenliğidir. Su araştırmaları, suyun güvenliği, su kaynaklarının yönetimi, su kaynaklarının temiz ve kullanılabilir olmasını sağlamak IHP'nin amacıdır. Sürdürülebilir su yönetimi konusunda suyla ilgili olan

tüm sorunları çözmeye odaklanmıştır. UNESCO, sürdürülebilir orman yönetimi ile İnsan ve Biyosfer Programı (MAB) aracılığıyla çölleşme ile mücadele ve biyoçeşitlilik kaybını durdurmak için çalışmalar yapmaktadır. Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Üzerine Hükümetler Arası Bilim-Politika Platformu (IPBES) biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetleri için düşünün engellenmesine katkı sağlamak amacıyla kurulmuştur. (<http://www.unesco.org.tr>)

4.4 Kültür Konusunda Yapılan Çalışmalar

UNESCO'nun programının bir diğer alanı sosyal bilimler, beşeri bilimler ve kültürü içermektedir. UNESCO bütçe konusunda eğitim ve doğa bilimlerine göre, Sosyal Bilimler, Beşeri Bilimler ve Kültür alanında maddi desteğini daha az sağlamaktadır. Aslında bakıldığında bu alanlarda özellikle kültür projelerinde oldukça fazla faaliyetler sağlamaktadır. UNESCO üye devletlere üç farklı projede yardım sağlamakta olup, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın verdiği destekte söz konusudur. Sosyal bilim eğitimi araştırması, müze uzmanlarının aynı zamanda da teknisyenlerinin eğitilmesi, kültürel mirasların korunması ve geliştirilmesi gibi projeler söz konusudur. UNESCO yıllarca ırkçılık ve gericilik fikirlerini çürütmek için oldukça fazla bu konuyla ilgilenmiştir. Aynı zamanda sosyal bilimlerle ilgili olarak, sosyal bilimlerin kalkınmasına, nüfus ve çevre sorunlarına, insanların geliştirilmesine ve barışın daim kılınmasına oldukça önem vermiş ve bu konulara odaklanmıştır. UNESCO'nun insan kültürünün korunma konusu temel korkularından biri olup, bu konuda Asya, Afrika, Latin Amerika ve Avrupa kültürüyle ilgili çalışmalar teşvik edilmektedir. İnsanlığın Bilimsel ve Kültürel Gelişme Tarihi (of the Scientific and Cultural Development of Mankind) kitabı büyük aynı zamanda önemli bir çalışma olup, birkaç dilde yayınlamış, edebiyat başyapıtları da birçok dile

çevrilmiştir. Bununla ilişkili olarak dünyada uluslararası bibliyografya yıllığı (Index Translationum, Çeviri İndeksi) yayınlanmıştır. Bir diğer proje ise Doğu ve Batı kültür değerlerinin farkına varılması olup, Mısır'daki Nubia abideleri gibi kültürel anıtların korunmasında ve bu anıtların restore edilip halkla açılmasında devletlere birçok yardımda bulunmaktadır. Venedik'in korunması ve Floransa'nın sanat hazinelerinin restore edilmesi projeleri de uygulama altına alıp, İtalyan hükümetiyle karşılıklı olarak işbirliği içerisine girmiştir. Aynı zamanda UNESCO, 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması sözleşmesini oluşturmuş, bu sözleşmenin uygulanması içinde birçok çalışmalar yapıp, bu duruma öncülük etmiştir. Bu sözleşmeyle beraber kasabalar, doğal çevreler ve abideler koruma altına alınmış ve bu yerler *Dünya Miras Listesi*'ne alınmıştır. UNESCO sanat alanında ise resim ve heykeltıraş konusunda slayt seti oluşturmuş, *Renkli Resim Prodüksiyonları Kataloğu* oluşturmuştur (Bennett ve Oliver 2015, s. 440-441).

UNESCO, kuruluş yılından itibaren kültür çalışmalarına yön vermiş olup, çalışmalarını modern dünyanın zorluklarına aynı zamanda da ihtiyaçlarına göre devam ettirmektedir. Bu sebeple 2014-2021 tarihleri arasında UNESCO, uygulamaya koyduğu “Temel Program IV” planına önem göstermiştir. Kültür sektörü dünyadaki mirasın korunması, korunmaya teşvik edilmesi gibi birtakım hedefleri söz konusu olup, kalkınmak için dünyadaki kültür yapılarının korunması ve mirasın korunmasına ilişkin teşvik etmektedir. Bununla beraber UNESCO, Somut Olmayan Kültür Mirasının Korunmasının yanında kültürel çeşitlik ve kültür konusundaki yaratıcılığın teşvik edilmesi gibi planları söz konusudur. 2016-2017 yıllarında UNESCO, kültürel mirasın korunma konusuna oldukça fazla önem göstermiş, kültür konusuyla ilişkili olarak Kültürel Sözleşmeler yapmıştır. UNESCO alt yapısında kültür konusu olan

her kalkınma çeşidinin sürdürülebilir olacağına inanmıştır. UNESCO, BM platformları ve diğer platformlarda olmak üzere kültürün sürdürülebilir kalkınmaya yön vereceğini düşünmekte olup, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030'un gündeminde bu durumu belirlemiştir. Aynı zamanda UNESCO, doğal afet ve silahlı çatışma sonucunda oluşan kötü sonuçlar üzerinde durduğu gereken belli başlı konulardan biri olmuş, bu kapsamda "Unite4Heritage" (Miras için Birleş) Küresel Koalisyonu 2015 yılında kurulmuştur (<http://www.unesco.org.tr>).

Prof. Dr. Nalçoğlu UNESCO'nun ulusal düzeyde yapmış olduğu kültürel faaliyetleriyle ilgili olarak şu bilgileri verdi:

"...En son sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin hedefleri aslında UNESCO'nun kuruluş yılından beri hedefleridir. Dolayısı ile özellikle ülkelerin kültürlerinin görünür olmasını sağlamak, ülkenin hafızasını ortaya çıkarmaktır. Örneğin Somut Olmayan Kültür Mirası hıdrellez aracılığı ile o kültürel mirası açığa çıkarırken, insanlık mirasını ortaya koymak hedeflerindedir. Kültürel kıskançlık yapmaktan ziyade kültürü açmak, ortak miras, ortak değer olduğunun altını çizmek amaçlarındandır. Ülkelerin somut olmayan kültürel miraslarını görünür kılarak hem buna katkıda bulunmak, hem de bu belleğin korunmasına katkıda bulunmayı sağlamaktadır..."

UNESCO'nun kültür sektörüyle ilgili yapmış olduğu altı sözleşme mevcuttur. 1954, 1970, 1972, 2003 ve 2005 tarihli beş sözleşmeye Türkiye taraftır. UNESCO'nun kültür sözleşmeleri insan haklarına ve paylaşılan değerle saygı göstermekte olup, kültür sistemi kurmaktadır. Bu sistemi kurmak adına uluslararası sözleşmeler yapılmıştır. Yapılan ilk sözleşme 1954 yılında Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşmedir. Daha sonra ise 1970 yılında yapılan Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, 1972 yılında yapılan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme, 2001 yılında yapılan Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi, 2003 yılında yapılan Somut Olmayan

Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve son olarak ise 2005 yılında yapılan Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesidir. Bu sözleşmelerin amacı ise UNESCO'ya beraber kültür seviyesini yükseltmek ve bu sözleşmelerle insan haklarına daha çok önem göstermek adına yapılmıştır. (<http://www.unesco.org.tr>)

4.4.1 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Somut Kültürel Miras Listesi Olan UNESCO Dünya Miras Listesi

UNESCO'nun bir diğer hedefi evrensel olan değerlerin yani kültürel ve doğal miras alanlarının korunmasına önem göstermek ve bu alanların korunmasına ilişkin insanları teşvik etmeyi hedeflemektedir. Bu hedefle birlikte 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında UNESCO 17. Genel Konferansı Paris'te toplanmış, bu konferans sonucunda 16 Kasım 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeyi kabul etmiş olup, bu sözleşmenin en önemli özelliği tek bir belgede bir araya getirilmesi olmuştur. UNESCO'nun temel fikirlerinden olan mirasın korunması aynı zamanda doğal ve kültür alanlarına sahip çıkılıp, bu alanların oluşumunda farkındalık getirmeyi planlamaktadır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) de desteğiyle, kültürel mirasın korunmasına ilişkin bir girişim planı oluşturulmuş olup, Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) ve diğer paydaşlarında katkısıyla UNESCO Genel Konferansında 1972 tarihinde onaylanmıştır. Taraf olan devletler, küresel ve doğal mirasların koruma programlarına bütünleşerek bilimsel ve teknik yardımları yürütüp, bu konudaki farkındalığı arttırmaya çalışmaktadır. Türkiye ise 16 Mart 1983 tarihinde bu sözleşmeyi kabul etmiştir. UNESCO'nun Dünya Mirası Listesinde Türkiye'nin 16 tane kültürel, 2 tane karma olmakla beraber toplam 18'dir.

Ayrıca Dünya Miras Statüsü, uluslararası bir önem taşımaktadır. Koruma altında olması gereken anıtlar, sitler ve doğal oluşumlar bu statüyü oluşturmaktadır.²⁰Türkiye'nin ise UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki yeri oldukça fazladır. Bu yerleri listeye alınış yıllarına göre sınıflandırmak mümkündür. Türkiye'nin sahip olduğu miraslardan, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne ilk olarak "1985 yılında Sivas'ta Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, İstanbul'da İstanbul'un Tarihi Alanları, Nevşehir'de Göreme Millî Parkı ve Kapadokya alınmıştır. Daha sonra ise 1986 yılında Çorum'da Hattuşa: Hitit Başkenti, 1987 yılında Adıyaman'da Nemrut Dağı, 1988 yılında Denizli'de Hieropolis-Pamukkale ve Antalya-Muğla'da Xanthos-Letoon, 1994 yılında Karabük'te Safranbolu Şehri,1998 yılında Çanakkale'de Truva Arkeolojik Alanı, 2011 yılında Edirne'de Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi, 2012 yılında Konya'da Çatalhöyük Neolitik Alanı, 2014 yılında Bursa'da Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu ve İzmir'de Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, 2015 yılında Diyarbakır'da Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı ve İzmir'de Efes, 2016 yılında Kars'ta Ani Arkeolojik Alanı, 2017 yılında Aydın'da Aphrodisias ve son olarak 2018 yılında Şanlıurfa'da Göbekli Tepe UNESCO Dünya Miras Listesine girmiştir. Ayrıca Miras Listelerini açık hava ören yerleri, camiler, parklar, kentler/yerleşim yerleri, kaleler vb. şekilde de gruplandırmak mümkündür (<http://www.unesco.org.tr>). (yıllara göre liste için bkz. EK: 1)

Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçoğlu'na göre;

²⁰ Dünya kapsamına bakıldığında UNESCO 2018 tarihi itibarıyla Manama'da gerçekleştirilen, Bahreyn'in başkanlığında olan Dünya Mirası Komitesi 42. Oturumunda kabul edilmiş olan miraslarla ilgili, Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı olarak 1092 kültürel ve doğal varlık bulunmaktadır. 845 tanesi kültürel olan bu varlıklardan 209 tanesi doğal, 38 tanesi ise karma yani doğal ve kültürel varlıktır. Dünya Miras Komitesi toplantıları sonucunda her geçen yıla bakıldığında bu sayının artmış olduğu görülmektedir (<http://www.kulturvarliklari.gov.tr>).

"...UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, bir uygulayıcı kuruluş değildir, bir danışma kurulu. Örneğin 2018 yılında Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Listesine girmeyi hedefleyen Göbeklitepe, UNESCO kendi komitesi aracılığıyla bu konuda detaylı bir proje hazırlanıp, konu hakkındaki bilgileri toplayıp, Genel Merkeze ilemiştir. Sonucunda ise Genel Merkezin kararıyla listeye alınmıştır. Bu sebeple Türkiye Milli Komisyonu karar mekanizması konusunu belirlemede bir araç olup, uygulayıcı olmamaktadır. Türkiye UNESCO Dünya Miras Listesine bakıldığında, Türkiye'den Milli Komisyona listeye alınmasına ilişkin taleple ilgili olarak birçok varlık söz konusudur. Bu listeye giren varlıklara baktığımızda ilk varlık 1985 yılında olduğu görülmektedir. 1985 yılı öncesi göz önüne alındığında belki de toplumun bilincinin olmamasından dolayı listeye alınan ilk varlığın tarihi bu kadar geç olmuştur..."

4.4.2 UNESCO'nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Altında Olan Geçici Listesi

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilmesi istenilen varlıkların, UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne söylemekle görevli, Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye taraf olan yani bu sözleşmeyi savunan devletlerdir. Bu listedeki adaylık dosyaları Dünya Miras Komitesi'ne sunulmaktadır. Dünya Miras Komitesi'nce belirlenen kriterler göz önüne alınarak aynı zamanda kültürel ve doğal varlıkların mimari durumları göz önüne alındığı gibi, kültürel, ekonomik, sosyal, tarihi durumları da göz önüne alınmaktadır (<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/>).

Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne ilettiği Geçici Miras Listesi ilk defa 1994 yılında olmuş, en son ise 2019 tarihiyle güncellenmiştir. Türkiye'nin 2019 tarihi itibarıyla 73 tane kültürel mirası, 2 tane karma mirası ve 3 tane doğal mirası olmak üzere toplam 78 tane mirası vardır (<http://www.unesco.org.tr>).

Evrensel, kültürel ve aynı zamanda doğal olan değerlerimizin tüm dünyaya tanıtılması ve aynı zamanda tanıtım yapılırken bu değerlerin korunmaları için uluslararası kaynaklardan yararlanmak gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda bakıldığında kültürel ve doğal olan kaynakların gelecekteki kuşaklara en iyi şekilde

aktarılması ve bu kuşaklarında bu miraslara sahip çıkması gerekmektedir. (Ada ve İnce 2009, s. 117-126)

Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesindeki Alanları Kültürel Miras Alanları, Karma Miras Alanları ve Doğal Miras Alanları olmak üzere üçe ayırmak mümkündür.

Kültürel Miras Alanlarından geçici dünya miras listesine girmiş yerleri tarihlerine göre sıralamak mümkündür. İlk olarak 1994 yılında Antalya'da Karain Mağarası geçici dünya miras listesine alınmıştır. 2000 yılında Bitlis'te Urartu ve Osmanlı Eski Yerleşimi Ahlat Mezar Taşları, Mersin'de Alahan Manastırı, Antalya'da Alanya ilçesi ve St. Nicholas Kilisesi, Şanlıurfa'da Harran ve Şanlıurfa, Ağrı'da İshakpaşa Sarayı, Konya'da Konya Selçuklu Başkenti, Mardin'de Mardin Kültürel Peyzajı, Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı, Mersin'de St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Tarihi Çevresi, Trabzon'da Sümela Manastırı'dır. 2009 yılında Antalya ve Muğla'da Likya Uygarlığı Antik Kentleri, yine Antalya'da Perge Arkeolojik Alanı, Burdur'da Sagalassos Arkeolojik Alanı'dır. 2011 yılında Konya'da Eşrefoğlu Camii, Hatay'da Hatay, St. Pierre Kilisesi'dir. 2012 yılında Kütahya'da Aizanoi Antik Kenti, Muğla'da Beçin Ortaçağ Kenti, İzmir'de Birgi Tarihi Kenti, Ankara'da Gordion, Nevşehir'de Hacı Bektaş Veli Külliyesi, Muğla'da Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı, Niğde'de Niğde'nin Tarihi Anıtları, Mersin'de Mamure Kalesi, Eskişehir'de Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi, Gaziantep'te Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi ve Zeugma Arkeolojik Alanı'dır. 2013 yılında Manisa'da Sardes Antik Kenti ve Bintepele Lidya Tümülüsleri, Denizli'de Laodikeia Arkeolojik Alanı, Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Ceneviz Ticaret Yolu'nda Kale ve Sur Yerleşimleridir. 2014 yılında Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Kırşehir'de

Anadolu Selçuklu Medreseleri, Adana'da Anavarza Antik Kenti, Muğla'da Kaunos Antik Kenti, Mersin'de Korykos Antik Kenti, Malatya'da Arslantepe Arkeolojik Alanı, Kayseri'de Kültepe - Kanesh Arkeolojik Alanı, Çanakkale'de Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları, Konya'da Eflatun Pınar: Hitit Kaya Anıtı, Bursa'da İznik, Kastamonu'da Mahmutbey Camii, Kırşehir'de Ahi Evran Türbesi, Hatay'da Vespasianus - Titus Tüneli, Mardin'de Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi olarak toplam 20 eser Kültürel Miras listesine alınmıştır. 2015 yılında ise Van'da Akdamar Kilisesi, Antalya'da Aspendos Antik Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri, Kahramanmaraş'ta Eshab-ı Kehf Külliyesi (İslami-Osmanlı Sosyal Kompleksi), Bolu'da Mudurnu Tarihi Ahi Kenti: Ahiliğin Tanıkları, Amasya'da Harşena Dağı ve Pontus Kralları Kaya Mezarları, Eskişehir, Kütahya, Afyon'da Dağlık Frigya, Muğla'da Stratonikeia Antik Kenti, Edirne'de Uzunköprü, Siirt'te İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması, İstanbul'da Yıldız Sarayı Kompleksi Kültürel Miras listesine girmiştir. 2016 yılında ise 11 ören yeri ve tarihi yapı ve yer UNESCO Kültür Mirasına girmiştir. Bunlar: Muğla'da Bodrum Kalesi, Eskişehir'de Sivrihisar Ulu Camii, Ankara'da Hacı Bayram Camii ve Çevresindeki Tarihi Alanlar, Edirne'de Sultan II. Beyazıd Han Külliyesi, İstanbul'da Nuruosmaniye Külliyesi, Diyarbakır'da Malabadi Köprüsü, Van'da Tuşpa/Van Kalesi, Van Tarihi Kenti ve Höyüğü, Burdur'da Kibyra Antik Kenti, Antalya'da Yivli Minare Camii'dir. 2017 yılında Çanakkale'de Assos Arkeolojik Alanı, Balıkesir'de Ayvalık Endüstriyel Peyzajı, Konya'da İvriz Kültürel Peyzajıdır. 2018 yılında Aydın'da Priene Arkeolojik Alanı, Gaziantep'te Gaziantep Yeraltı Suyu Yapıları: Livas ve Kasteller, Tokat'ta Erken Dönem Anadolu Türk Mirası: Danişmend Beyliği Başkenti Niksar, Sakarya'da Justinian Köprüsü, Yozgat'ta

Sarıkaya Roma Hamamı, Elazığ'da Harput Tarihi Kenti, Anadolu'daki Ahşap Çatılı ve Ahşap Taşıyıcılı Camiiler (Konya-Eşrefoğlu Camii, Kastamonu-Mahmut Bey Camii, Eskişehir-Sivrihisar Camii, Afyon-Afyon Ulu Camii, Ankara-Arslanhane Camii) Dünya Mirası Geçici Listesine girmiştir.

Karma (Doğal ve Kültürel) Miras Alanlarından ise 2000 yılında Antalya'da Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı ve Kekova Dünya Mirası Geçici Listesine girmiştir.

Doğal Miras Alanlarından ise 2013 yılında Ankara-Konya-Aksaray'da Tuz Gölü Özel Doğa Koruma Alanı, 2016 yılında Samsun'da Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti, 2019 yılında Tokat'ta ise Ballica Mağarası Tabiat Parkı Dünya Mirası Geçici Listesine girmiştir (<http://www.unesco.org.tr>). (yıllara göre liste için bkz. EK: 2)

4.4.3 Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları

Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları Listesi Uluslararası toplumu Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmiş olan varlığın özelliklerini tehdit etmesi sonucunda ortaya çıkabilecek sorunlara karşı bilgilendirmek ve bu sorunların düzeltilmesini sağlamak, sağlarken de bu sorunun düzeltilmesi için teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları savaşlar, doğal afetler, silahlı çatışma, deprem, kirlilik, yasa dışında avlanma, çarpık kentleşme, turistik faaliyetlerin kontrolsüz ve denetimsizce yapılması sonucunda bu miras alanları tehlike altına girmiştir. Kültürel miraslar ve doğal miraslarda bu tehlikeler tespit edilmiş tehlike ve potansiyel tehlike olabilmektedir. Tehlike altındaki alanlar bulunduğu ülkelerin alfabetik sırasına göre sıralamak mümkündür. Afganistan'da 2002 yılında Jam Arkeolojik Kalıntıları ve Minaresi, 2003 yılında Bamiyan Vadisi Kültürel Peyzajı ve Arkeolojik Kalıntıları, Amerika Birleşik Devletleri'nde 2010 yılında Everglades Milli Parkı, 2009 yılında Beliz'de Belize Set Resifi Rezerv Sistemi, 2014 yılında

Bolivya'da Potosi Şehri, 2012 yılında Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'nda Liverpool – Denizcilik ve Ticaret Şehri, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 1994 yılında Virunga Milli Parkı, 1996 yılında Garamba Milli Parkı, 1997 yılında Kazuhi-Biega Milli Parkı, Okapi Tabiat Koruma Alanı ve Okapi Tabiat Koruma Alanı, 1999 yılında Salonga Milli Parkı, Endonezya'da 2011 yılında Sumatra Tropik Yağmur Ormanı Mirası, Fildişi Sahili'nde 1992 yılında Nimba Dağı Doğal Rezerv Alanı, Filistin'de 2012 yılında İsa'nın Doğum Yeri: Doğu Kilisesi ve Hac Yolu, Beytüllahim Kilisesi, 2014 yılında Filistin: Zeytin ve Üzüm Diyarı – Battır, Güney Kudüs Kültürel Peyzajı, 2017 yılında ise Hebron/Al-khalil Tarihi Kenti, Gine'de 1992 yılında Nimba Dağı Mutlak Koruma Alanı, Honduras'ta 2011 yılında Rio Platano Biyosfer Rezervi, Irak'ta 2003 yılında Asur (Qal'at Sherqat) ve 2007 yılında Samarra Arkeolojik Kenti, 2015 yılında Hatra, Kudüs'te 1982 yılında Eski Kudüs Şehri ve Duvarları, Libya'da 2016 yılında Cyrene Arkeolojik Alanı, Leptis Magna Arkeolojik Alanı, Sabratha Arkeolojik Alanı, Ghademes Tarihi Kenti ve Tadrart Acacus Kaya Sanatı Bölgesi, Madagaskar'da 2010 yılında Atsinanana Yağmur Ormanları, Mali'de 2012 yılında Timbuktu ve Askia Lahiti, 2016 yılında Djenne Tarihi Kenti, Mikronezya Federal Devletleri'nde 2016 yılında Nan Madol: Doğu Mikronezya Tören Merkezi, Nijer'de 1992 yılında Air ve Ténéré Doğal Rezervleri, Orta Afrika Cumhuriyeti 1997 yılında Manovo-Gounda St Floris Milli Parkı, Özbekistan'da 2016 yılında Şehr-i Sebz Tarihi Kenti, Mısır'da 2001 yılında Abu Mena, Panama'da 2012 yılında Portobelo-San Lorenzo: Panama'nın Karayip Tarafındaki Kaleler, Peru'da 1986 yılında Chan Chan Arkeolojik Alanı, Senegal'de 2007 yılında Niokolo-Koba Milli Parkı, Sırbistan'da 2006 yılında Kosovo Ortaçağ Anıtları, Solomon Adaları'nda 2013 yılında Doğu Rennell, Suriye Arap

Cumhuriyeti'nde 2013 yılında Halep Antik Kenti, Bosra Antik Kenti, Şam Antik Kenti, Kuzey Suriye'de Antik Köyler, Şövalyeler Kalesi ve Saladin Kalesi (Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din), Palmyra, Şili'de 2005 yılında Humberstone ve Santa Laura Güherçile Tesisleri, Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nde 2014 yılında Selous Doğal Rezervleri, Uganda'da 2010 yılında Kasubi'deki Buganda Krallarının Mezarları, Venezüella Bolivan Cumhuriyeti'nde 2005 yılında Coro ve Limanı, Yemen'de 2000 yılında Zabid Tarihi Şehri, 2015 yılında Sana'a Eski Şehri ve Shibam Eski Suriçi tehlike altında olan dünya miraslarındandır (<http://www.unesco.org.tr>). (yıllara göre liste için bkz. EK: 3)

4.4.4 Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

Somut olmayan kültürel miraslar "Yaşayan Miras" olarak da adlandırılmakta olup, her ülkenin kendi toplumunda geçmiş yıllardan bugüne dek kuşaktan kuşağa aktarılan gelenekleri / ritüelleri ele almaktadır. Bu miras çeşidi toplumlulara aidiyet duygusu katmakla beraber, aynı zamanda bireylerin toplumu yaratıcı olmaya da davet ettiğini göstermekte; toplumun refahının artmasına ve kalkınmasına yarar sağlayarak bilgi, beceri, eğitim, kültür, doğa gibi alanlarda teşvik etmeyi de amaçlamaktadır. Türkiye 27 Mart 2006 tarihinde "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"ni kabul etmiş olup, böylelikle 45. ülke olarak taraf olma sürecini sonuçlandırmıştır. Bu konuda ilk olarak 2008 yılında başlayarak günümüze kadar 16 adet "Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine" eklenen konularda 'beratlar' almıştır.²¹

Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine başvurular 2011 yılında yapılmış, sonraki yıllarda sayıları giderek ve 16 olmuştur. Listeye giren ritüeller, gelenek ve görenekler

²¹ 2017 yılında "Islık Dili", Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne eklenmiştir.

şöyledir: Meddahlık Geleneği ve Mevlevi Sema Törenleri, Âşıklık Geleneği, Karagöz ve Nevruz, Yaren, Barana, Sıra Geceleri gibi Geleneksel Sohbet Toplantıları, Alevi-Bektaşî Ritüeli, Semah ve Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, Geleneksel Keşkek Töreni, Mesir Macunu Festivali, Türk Kahvesi ve Geleneği, Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı, Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka yani İnce Ekmek Yapımı Paylaşımı Geleneği (Azerbaycan, İnan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya), Geleneksel Çini Sanatı, Hıdırellez (Türkiye ve Makedonya ile ortak dosya olarak) ve Bahar Bayramı, Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya olarak)²² (<http://www.unesco.org.tr>). (yıllara göre liste için bkz. EK: 4)

Prof. Dr. Nalçaoğlu Somut Olmayan Kültür Mirası programının kültürlere olan etkisi konusunda şunları söyledi:

“...UNESCO kendi programlarını gerçekleştirirken; eğitimde, bilimde ve kültürde her bir araştırma konusunun çalışma alanının kendi sözleşmesi vardır ve bu sözleşmeler dışında kararların alınması mümkün değildir. Sözleşmelerin ülkelere katmış olduğu birçok fayda söz konusudur. Bu faydalar; ülkelerin kendilerine, aynı zamanda coğrafyalarına verdiği değerleri gösterip, ülkelerin kültürünü görünür hale getirmektedir. UNESCO'nun bütün sözleşmelerinin arkasında uluslararası bir karşılıklılık anlaşması vardır. UNESCO'nun hedefleri kapsamında, tek tip kültür yayılımı yerine kültürler arası ve özelliklede gelişmekte olan kültürlerin görünür olmasını sağlamaktadır. Somut olmayan kültür mirasına ilişkin sözleşmeler, bu mirasları açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Hıdırellez, keşkek, Karagöz ve Hacivat gibi örnekler, Dünya Miras Listesine girmektedir...”

Somut Olmayan Kültür Mirası Programının bir diğer özelliği ise bazı gelenek ve göreneklerin birbirine yakın ülkelerde uygulaması dikkate alınarak UNESCO'ya ortam proje olarak sunulmasıyla ilgili sözleşmedir. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Sözleşmesinde sadece bir ülke değil, o coğrafya da ondan etkilenmiş bölgelerin ortak ittifakı ile önerilmektedir. Örneğin, Keşkek geleneği, Anadolu'nun,

²² Nevruz törenleri aynı yıl Azerbaycan, Hindistan, İnan, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya halinde kabul edilmiş, 2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İnan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir.

Balkanların ve Türk kültürünün de bir parçası olup, bu sözleşmeler devletleri birbirlerine yakınlaştırmaktadır. Bu sözleşmelerin ve projelerin kabul edilme sürecinde, en az üç ülkenin işbirliği ile kabul edilmesi gerekmektedir.

Bu konuda Prof. Dr. Nalçaoğlu şu açıklamayı yaptı:

“...Kültürel çeşitlilik sözleşmesi kültürün çeşitliliğinin açığa çıkarılması ve korunmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda kültür mirası giyim kuşam, gelenek görenek gibi adetlerin hepsi kültürel çeşitliğe örnekleri oluşturmaktadır. Kültür projelerinin hepsi kültür endüstrileri aracılığıyla kültürün gelişmesi, korunması ve kültürel değerlere teşvik edilmesi amacıyla kurulmaktadır...”²³

4.4.5 Dünya Belleği Programı

Dünya Belleği Programı, 1992 tarihinden beri hem çalışma ve hem de etkinliklerini devam ettirmekte olup, ilk toplantısını 1993 tarihinde Polonya'nın Pultusk şehrinde gerçekleştirmiştir. Bu programı yürütenler her iki yılda bir toplanmaktadır. Programın amacı, insanlık tarihi, kültürel ve sosyal olan belleğin var olmasını sağlayan savaşları, doğal felaketleri durdurup, mirasın korunması ve korunurken de farkındalık yaratabilmektir. 1995 yılında Dünya Belleği Kültürü oluşturulmuş olup, 1997 yılında ise ilk kayıt gerçekleşmiştir. Dünya Belleği Kütüğüne Türkiye'nin önerisiyle aşağıdaki miraslar eklenmiştir. Bu mirasları yıllara göre sıralamak mümkün olup, 2001 yılında Boğaziçi Üniversitesi Gözlem ve Deprem Araştırma Enstitüsü Kandilli Rasathanesi El Yazmaları ve Boğazköy Hitit Tabletleri, 2003 yılında İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İbn-i Sina Yazmaları Koleksiyonu, 2013 yılında Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, 2015 yılında Kültepe Tabletleri, 2017 yılında Divanü Lügati't-Türk ve Piri Reis'in Haritasıdır (<http://www.unesco.org.tr>). (konuya ilişkin tam liste için bkz. EK.5)

²³ Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçaoğlu ile 30 Nisan 2019 tarihinde yapılan röportaj.

SONUÇ

Uluslararası örgütler, belirli bir hukuk düzeni içerisinde, iki ya da daha fazla ülkeden oluşan, uluslararası ilişkiler tarihinde ulus devletlerinden etkilenerek şekillenen, tüzel kişilere denilmektedir. Uluslararası örgütlerin hukuk düzeni içerisinde olması, devletler ve örgütler arasında disiplin aynı zamanda da hiyerarşi yaratmaktadır. Bu disiplin ise örgütlerin etkili olduğu alanlar doğrultusunda toplumun evrensel bir yapıda birleşmesine daha çok yardımcı olmaktadır. Örgütlenme modern toplumlarda gelişmişliğin ve modernleşmenin göstergesi olarak bilinmektedir.

Uluslararası örgütlerin genellikle büyük savaşlar sonunda çok taraflı anlaşmalarla beraber oluşarak ileriye dönük olarak yapıldığı görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı 20. yüzyılda dünyada yıkım getiren ve milyonlarca insanın ölmesine sebep olan iki savaştır. Bu savaş sonrasında dünya ekonomisi oldukça büyük zarara uğramış olup, bu zararın karşılanması için çeşitli örgütler kurulmuştur. Bu örgütler ise Bölgesel Örgütler ve Küresel Örgütler olarak ikiye ayrılmıştır. Milletler Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı sonrasında barış ve güvenliği korumak amacıyla kurulan ilk evrensel ve küresel örgüt olup, devletlerarası ilişkilerin "uluslararası" ilişkilere dönüştüğünü kanıtlayan somut bir örgüttür. Ancak, Milletler Cemiyeti amaçlarına ulaşamamış ve sonrasında oluşan İkinci Dünya Savaşı'nı engelleyememiştir. Bu savaşın sonrasında ise Birleşmiş Milletler örgütü galip olan devletler tarafından barış ve güvenliğin korunması amacıyla kurulmuştur. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler arasında hukuksal bir bağ yoktur, ancak Milletler Cemiyeti'nin uygulayamadığı bazı görevler Birleşmiş Milletlere devredilmiştir.

Türkiye'nin uluslararası örgütlere taraf olması ise, uluslararası örgüt kurma veya mevcut uluslararası örgüte üye olmaları karşılıklı olarak işbirliği kurma yoluyla olabilmektedir. Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren Türkiye jeopolitik konumu gereği sistemde kurulan birliklerin odak noktası haline gelmiştir. Komşularıyla iyi ilişkiler kurma politikasından dolayı, bölgedeki diğer ülkelerin uluslararası örgütlere üyeliğini de olumlu yönde etkilemiştir.

Birleşmiş Milletlere bağlı uzmanlık örgütleri vardır. Bu örgütler Birleşmiş Milletlerle organik bağ içinde çalışmakta olup, her biri bağımsız bir uluslararası örgüt ve uluslararası hukuk tüzel kişisini oluşturmaktadır. UNESCO ise Birleşmiş Milletlere bağlı bir uzmanlık örgütü olup, üyeleri Birleşmiş Milletlerin üyeleridir. UNESCO'nun temel amacı eğitim, bilim ve kültür yoluyla işbirliğini sağlamak, barışın himaye edilmesine yardımda bulunmak ve insanların arasında ırk, cinsiyet, din, dil ayrımı gözetmeksizin, insanların haklarını ve insanların özgürlüklerini geliştirmesini sağlamaktadır.

Türkiye kuruluşundan beri UNESCO'nun bir üyesidir ve faaliyetlerine katılmaktadır. Bu amaçla UNESCO'nun ulusal düzeyde bir birimi olarak "Türkiye Milli Komisyonu" kurulmuş ve UNESCO Genel Merkezi'ne bağlı olarak çalışmaktadır. Bu komisyon, UNESCO programının önemli olan konularına önem vermiş, gündemdeki konuları Türkiye açısından ele alarak gerçekleştirmesi adına ihtisas komiteleri kurmuştur. Bu komiteler ise kendi gündemlerini oluşturmuş ve çalışmalarını sürdürmüşlerdir. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun eğitim, bilim ve kültür konularıyla ilgili yapmış olduğu faaliyetlerin kurulduğu yıldan bu yana etkili olarak sürdüğü görülmektedir. Bu faaliyetler incelendiğinde UNESCO genelinde yürütülen programlar çerçevesinde Türkiye özelinde UNESCO'nun

eğitim, bilim ve kültür alanlarında çok önemli etkileri olduğu grlmştir. Türkiye’de ilk kitle iletişimi (medya / gazetecilik) ile ilgili yükseköğrenim eğitimi UNESCO tarafından başlatılmış ve gelişmesi için de sürekli desteklenmiştir. Kültürel alanda, Türkiye’den pek çok ren yeri ve tarihi yerleşim yerleri ve yapılar UNESCO’nun Dünya Kültür Mirası Programı’na alınmıştır. Bu ise, Türkiye’nin kültür değerlerinin farkındalığını arttırmış, bu yerler bakıma alınmış ve en önemlisi de dünyaya açılmış, bu gibi yerlere i ve dış turizmi canlandırmıştır. Benzer durum UNESCO’nun Somut Olmayan Kültür Mirası Programı’nda yer alan ve sayıları giderek artan, kaybolmaya yüz tutmuş gelenek ve göreneklerin, ritüellerin bu program kapsamına alınarak yaşamasını, canlanmasını sağlamış; ulus belleğinin yapılanmasına yardımcı olmuş, bu konularda ulusal duyarlılığın artmasını sağlamıştır.

UNESCO’nun Türk bilimine katkısı ise, ulusal düzeyde yapılan bilimsel etkinliklere destek vererek, uluslararası bilimsel çalışmalara katılmasını sağlamış, Türkiye’nin bilimsel alanda da gelişmesine katkısı, etkisi olmuştur.

KAYNAKÇA

Kitap Kaynakları

Ada, Serhan, ve H. Ayça İnce. *Türkiyede Kültür Politikalarına Giriş*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2010.

Ateş, Davut. *Uluslararası Örgütler Devlerin Örgütlenme Mantığı*. Bursa: Dora Yayınevi, 2016.

Bennett, A. Leroy, ve James K. Oliver. *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler*. BB101 Yayınları, 2015.

Denk, Erdem. *Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2015.

Girgin, Atilla. *Gazeteciliğin Temel İlkeleri*. İstanbul: DER Yayınları, 2008.

Gönlübol, Mehmet. Ankara: Sevinç Matbaası, 1979.

—. *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*. Ankara: Araştırma Merkezi Yayınları, 1975.

Hasgüler, Mehmet, ve Mehmet B. Uludağ. *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 2012.

Karabulut, Bilal. *Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu*. Ankara: Barış Kitabevi, 2014.

Karlık, S. Rıdvan. *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*. İstanbul: Beta Basım, 2014.

Kıran, Abdullah. «Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş.» *Girne Amerikan Üniversitesi* (Girne Amerikan Üniversitesi), 2008: 20-21.

Özgöker, Uğur, ve Güney Ferhat Batı. *Uluslararası Siyasi Askeri Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Örgütler*. İstanbul: DER Kitabevi ve Yayınevi, 2017.

Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Yayınevi, 1989.

Talu, Ö. «G-8 Zirveleri.» *Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunları Dergisi*, 2015.

Zal, Nihat, ve Arsin Aydınuraz. *UNESCO Türkiye Millî Komisyonu*, 2009.

İnternet Kaynakları

<http://ab.ticaret.gov.tr/uluslararasi-orgutler/ekonomik-isbirligi-teskilati> (Ocak 2019).

<http://www.kpsskonu.com/genel-kultur/guncel/turkiyenin-uye-oldugu-uluslararasi-kuruluslar/> (Ocak 2019).

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44395/dunya-miras-gecici-listesi.html> (Kasım 2018).

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> (Aralık 2018).

http://www.mfa.gov.tr/bm-gida-ve-tarim-orgutu-_fao__-turkiye--fao-iliskileri.tr.mfa (Aralık 2018).

<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (Mayıs 2019).

<http://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa> (Ocak 2019).

<http://www.tuicakademi.org/milletler-cemiyeti-cemiyet-i-akvam/> (Ocak 2019).

<http://www.unesco.org.tr/> (Mayıs 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/107/155/Afrika-%C3%96nceli%C4%9Fi> (Mayıs 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (Mart 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/126/19> (Nisan 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/127/124/UNESCO-D%C3%BCnya-Belle%C4%9Fi-Program%C4%B1> (Nisan 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/128/125/UNESCO-D%C3%BCnya-Biyosfer-Rezervleri-A%C4%9F%C4%B1> (Nisan 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/129/126/UNESCO-K%C3%BCresel-Jeoparklar%C4%B1> (Ocak 2019).

[http://www.unesco.org.tr/Pages/13/47/Herkes-i%C3%A7in-E%C4%9Fitim-\(EFA](http://www.unesco.org.tr/Pages/13/47/Herkes-i%C3%A7in-E%C4%9Fitim-(EFA)
(Kasım 2018).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/136/42/Do%C4%9Fa-Bilimleri> (Ocak 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/14/52/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1nma-%C4%B0%C3%A7in-E%C4%9Fitim> (Mart 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/146/42> (Mart 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/156/13/K%C3%BClt%C3%BCr> (Mart 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/177/18> (Aralık 2018).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/207/181/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler> (Ocak 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/212/43/Sosyal-ve-Belirli-Bilimler> (Şubat 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/42/215/Toplumsal-Cinsiyet-E%C5%9Fitimi-%C4%9Fi-%C4%B0htisas-Komitesi> (Şubat 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/48/10/E%C4%9Fitim> (Mayıs 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/696/42/Do%C4%9Fa-Bilimleri> (Nisan 2019).

<http://www.unesco.org.tr/Pages/9/41/-E%C4%9Fitim-%C4%B0htisas-Komitesi>
(Nisan 2019).

<http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=3&mnid=3> (Mart 2019).

<https://alonot.com/avrupa-ekonomik-topluluguaet-avrupa-birligiab-nedir/> (Mart 2019).

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/233348> (Nisan 2019).

<https://finanstaksi.com/g77-nedir-g77-hakkinda/> (Nisan 2019).

<https://m.bianet.org/bianet/dunya/131347-dunya-nin-193-bagimsiz-ulkesi-guney-sudan> (Ocak 2019).

<https://mimirbook.com/tr/08ecbf11cef> (Kasım 2018).

<https://tarihportali.net/milletler-cemiyeti> (Kasım 2018).

<https://tr.euronews.com/2018/01/12/dunyanin-en-buyuklerini-toplayan-g20-nedir-neler-konusulacak> (Aralık 2018).

<https://www.aksam.com.tr/guncel/agit-nedir-acilimi-nasil-erdogandan-agite-sert-tepki/haber-615530> (Mayıs 2019).

<https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-ve-israil-unesco-dan-resmen-ayrildi/4724291.html> (Mayıs 2019).

<https://www.bilgicik.com/yazi/kuresel-ve-bolgesel-orgutler/> (Nisan 2019).

<https://www.biymed.com/forum/%20isyonetimi/dis-ticaret-genel-konulari/dis-ticaret-terimleri/akct-avrupa-komur-celik-toplulugu-i-european-coal-and-steel-community-nedir-akct-avrupa-komur-celik-toplulugu-i-european-coal-and-steel-community-ne-demektir.html> (Mayıs 2019).

<https://www.gidahatti.com/16-ekim-dunya-gida-gunu-67778/> (Nisan 2019).

[https://www.iktisatsozlugu.com/nedir-1237-AVRUPA%20ATOM%20ENERJ%C4%B0S%C4%B0%20BIRU%C4%9EI%20\(EURATOM\)#.XQKNKBYzBIU](https://www.iktisatsozlugu.com/nedir-1237-AVRUPA%20ATOM%20ENERJ%C4%B0S%C4%B0%20BIRU%C4%9EI%20(EURATOM)#.XQKNKBYzBIU) (Kasım 2018).

<https://www.ilo.org/ankara/about-us/lang--tr/index.htm> (Ocak 2019).

https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372874/lang--tr/index.htm (Mart 2019).

<https://www.internethaber.com/d8-nedir-hangi-ulkelerden-olusuyor-amaci-ne-1816749h.htm> (Nisan 2019).

<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/cento-232> (Nisan 2019).

<https://www.tgrthaber.com.tr/editorun-sectikleri/natonun-kurulusu-neden-ve-nasil-kuruldu-nato-uyesi-ulkeler-nato-nedir-117642> (Şubat 2019).

<https://www.unicefturk.org/yazi/tarihce> (Mart 2019).

İnsan Kaynakları

Dr. Hıfzı Topuz ile mülakat / röportaj (20 Nisan 2019)

Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçaoğlu ile mülakat / röportaj (30 Nisan 2019)

EKLER

EK-1:

SOMUT KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ

TÜRKİYE'NİN UNESCO DÜNYA MİRASI LİSTESİ'NDEKİ BAŞLADIĞI

YILLARA GÖRE YERİ

- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
- İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
- Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
- Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
- Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
- Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
- Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
- Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
- Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
- Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
- Efes (İzmir) 2015
- Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
- Aphrodisias (Aydın) 2017
- Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018

EK-2:

UNESCO'NUN DÜNYA KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRASI ALTINDAN OLAN GEÇİCİ LİSTE TÜRKİYE'NİN UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİNDEKİ ALANLARI

Kültürel Miras Alanları:

- Karain Mağarası (Antalya) 1994
- Urartu ve Osmanlı Eski Yerleşimi Ahlat Mezar Taşları (Bitlis) 2000
- Alahan Manastırı (Mersin) 2000
- Alanya (Antalya) 2000
- Harran ve Şanlıurfa (Şanlıurfa) 2000
- İshakpaşa Sarayı (Ağrı) 2000
- Konya Selçuklu Başkenti (Konya) 2000
- Mardin Kültürel Peyzajı (Mardin) 2000
- Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı 2000
- St. Nicholas Kilisesi (Antalya) 2000
- St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Tarihi Çevresi (Mersin) 2000
- Sümela Manastırı (Trabzon) 2000
- Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla) 2009
- Perge Arkeolojik Alanı (Antalya) 2009
- Sagalassos Arkeolojik Alanı (Burdur) 2009
- Eşrefoğlu Camii (Konya) 2011
- Hatay, St. Pierre Kilisesi (Hatay) 2011
- Aizanoi Antik Kenti (Kütahya) 2012
- Beçin Ortaçağ Kenti (Muğla) 2012

- Birgi Tarihi Kenti (İzmir) 2012
- Gordion (Ankara) 2012
- Hacı Bektaş Veli Külliyesi (Nevşehir) 2012
- Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla) 2012
- Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde) 2012
- Mamure Kalesi (Mersin) 2012
- Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Eskişehir) 2012
- Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep) 2012
- Zeugma Arkeolojik Alanı (Gaziantep) 2012
- Sardes Antik Kenti ve Bintepeleer Lidya Tümölüsleri (Manisa) 2013
- Laodikeia Arkeolojik Alanı (Denizli) 2013
- Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Ceneviz Ticaret Yolu'nda Kale ve Sur Yerleşimleri 2013
- Anadolu Selçuklu Medreseleri (Konya, Kayseri, Sivas, Erzurum, Kırşehir) 2014
- Anavarza Antik Kenti (Adana) 2014
- Kaunos Antik Kenti (Muğla) 2014
- Korykos Antik Kenti (Mersin) 2014
- Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya) 2014
- Kültepe - Kanesh Arkeolojik Alanı (Kayseri) 2014
- Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale) 2014
- Eflatun Pınar: Hitit Kaya Anıtı (Konya) 2014
- İznik (Bursa) 2014
- Mahmutbey Camii (Kastamonu) 2014

- Ahi Evran Türbesi (Kırşehir) 2014
- Vespasianus - Titus Tüneli (Hatay) 2014
- Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi (Mardin) 2014
- Akdamar Kilisesi (Van) 2015
- Aspendos Antik Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya) 2015
- Eshab-ı Kehf Külliyesi (İslami-Osmanlı Sosyal Kompleksi) (Kahramanmaraş) 2015
- Mudurnu Tarihi Ahi Kenti: Ahiliğin Tanıkları (Bolu) 2015
- Harşena Dağı ve Pontus Kralları Kaya Mezarları (Amasya) 2015
- Dağlık Frigya (Eskişehir, Kütahya, Afyon) 2015
- Stratonikeia Antik Kenti (Muğla) 2015
- Uzunköprü (Edirne) 2015
- İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması (Siirt) 2015
- Yıldız Sarayı Kompleksi (İstanbul) 2015
- Bodrum Kalesi (Muğla) 2016
- Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir) 2016
- Hacı Bayram Camii ve Çevresindeki Tarihi Alanlar (Ankara) 2016
- Sultan II. Beyazıd Han Külliyesi (Edirne) 2016
- Nuruosmaniye Külliyesi (İstanbul) 2016
- Malabadi Köprüsü (Diyarbakır) 2016
- Tuşpa/Van Kalesi, Van Tarihi Kenti ve Höyüğü(Van) 2016
- Kibyra Antik Kenti (Burdur) 2016
- Yivli Minare Camii (Antalya) 2016
- Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 2017

- Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir) 2017
- İvriz Kültürel Peyzajı (Konya) 2017
- Priene Arkeolojik Alanı (Aydın) 2018
- Gaziantep Yeraltı Suyu Yapıları: Livas ve Kasteller (Gaziantep) 2018
- Erken Dönem Anadolu Türk Mirası: Danişmend Beyliği Başkenti Niksar (Tokat) 2018
- Justinian Köprüsü (Sakarya) 2018
- Sarıkaya Roma Hamamı (Yozgat) 2018
- Harput Tarihi Kenti (Elazığ) 2018
- Anadolu'daki Ahşap Çatılı ve Ahşap Taşıyıcılı Camiiler (Konya-Eşrefoğlu Camii, Kastamonu-Mahmut Bey Camii, Eskişehir-Sivrihisar Camii, Afyon-Afyon Ulu Camii, Ankara-Arslanhane Camii) 2018

Karma (Doğal ve Kültürel) Miras Alanları:

- Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya) 2000
- Kekova (Antalya) 2000

Doğal Miras Alanları:

- Tuz Gölü Özel Doğa Koruma Alanı (Ankara-Konya-Aksaray) 2013
- Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti (Samsun) 2016
- Ballica Mağarası Tabiat Parkı (Tokat) 2019

EK-3:

TEHLİKE ALTINDAKİ DÜNYA MİRAS ALANLARI

- Bamiyan Vadisi Kültürel Peyzajı ve Arkeolojik Kalıntıları (Afganistan) 2003
- Jam Arkeolojik Kalıntıları ve Minaresi (Afganistan) 2002
- Everglades Milli Parkı (Amerika Birleşik Devletleri) 2010
- Belize Set Resifi Rezerv Sistemi (Belize) 2009
- Potosi Şehri (Bolivya) 2014
- Liverpool – Denizcilik ve Ticaret Şehri (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı) 2012
- Garamba Milli Parkı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) 1996
- Kazuhi-Biega Milli Parkı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) 1997
- Okapi Tabiat Koruma Alanı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) 1997
- Salonga Milli Parkı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) 1999
- Virunga Milli Parkı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) 1994
- Sumatra Tropik Yağmur Ormanı Mirası (Endonezya) 2011
- Nimba Dağı Doğal Rezerv Alanı (Fildişi Sahili) 1992
- İsa'nın Doğum Yeri: Doğu Kilisesi ve Hac Yolu, Beytullahim Kilisesi (Filistin) 2012
- Filistin: Zeytin ve Üzüm Diyarı – Battır, Güney Kudüs Kültürel Peyzajı (Filistin) 2014
- Hebron/Al-khalil Tarihi Kenti (Filistin) 2017
- Nimba Dağı Mutlak Koruma Alanı (Gine) 1992
- Rio Platano Biyosfer Rezervi (Honduras) 2011
- Asur (Qal'at Sherqat) (Irak) 2003

- Hatra (Irak) 2015
- Samarra Arkeolojik Kenti (Irak) 2007
- Eski Kudüs Şehri ve Duvarları (Kudüs) 1982
- Cyrene Arkeolojik Alanı (Libya) 2016
- Leptis Magna Arkeolojik Alanı (Libya) 2016
- Sabratha Arkeolojik Alanı (Libya) 2016
- Ghademes Tarihi Kenti (Libya) 2016
- Tadrart Acacus Kaya Sanatı Bölgesi (Libya) 2016
- Atsinanana Yağmur Ormanları (Madagaskar) 2010
- Djenne Tarihi Kenti (Mali) 2016
- Timbuktu (Mali) 2012
- Askia Lahiti (Mali) 2012
- Nan Madol: Doğu Mikronezya Tören Merkezi (Mikronezya Federal Devletleri) 2016
- Air ve Ténéré Doğal Rezervleri (Nijer) 1992
- Manovo-Gounda St Floris Milli Parkı (Orta Afrika Cumhuriyeti) 1997
- Şehr-i Sebz Tarihi Kenti (Özbekistan) 2016
- Abu Mena (Mısır) 2001
- Portobelo-San Lorenzo: Panama'nın Karayip Tarafındaki Kaleler (Panama) 2012
- Chan Chan Arkeolojik Alanı (Peru) 1986
- Niokolo-Koba Milli Parkı (Senegal) 2007
- Kosovo Ortaçağ Anıtları (Sırbistan) 2006
- Doğu Rennell (Solomon Adaları) 2013

- Halep Antik Kenti (Suriye Arap Cumhuriyeti) 2013
- Bosra Antik Kenti (Suriye Arap Cumhuriyeti) 2013
- Şam Antik Kenti (Suriye Arap Cumhuriyeti) 2013
- Kuzey Suriye’de Antik Köyler (Suriye Arap Cumhuriyeti) 2013
- Şövalyeler Kalesi ve Saladin Kalesi (Crac des Chevaliers and Qal’at Salah El-Din) (Suriye Arap Cumhuriyeti) 2013
- Palmyra (Suriye Arap Cumhuriyeti) 2013
- Humberstone ve Santa Laura Güherçile Tesisleri (Şili) 2005
- Selous Doğal Rezervleri (Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti) 2014
- Kasubi’deki Buganda Krallarının Mezarları (Uganda) 2010
- Coro ve Limanı (Venezüella (Bolivan Cumhuriyeti)) 2005
- Zabid Tarihi Şehri (Yemen) 2000
- Sana’a Eski Şehri (Yemen) (2015)
- Shibam Eski Suriçi (Yemen) (2015)

EK-4:

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ

- Meddahlık Geleneği (2008)
- Mevlevi Sema Törenleri (2008)
- Âşıklık Geleneği (2009)
- Karagöz (2009)
- Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) (2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir)
- Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)
- Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
- Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
- Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
- Mesir Macunu Festivali (2012)
- Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)
- Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)
- İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya) (2016)
- Geleneksel Çini Sanatı (2016)
- Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya) (2017)
- Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya, 2018)

EK-5:

DÜNYA BELLEĞİ PROGRAMINA TÜRKİYE’NİN ÖNERİLERİ

- Boğaziçi Üniversitesi Gözlem ve Deprem Araştırma Enstitüsü
- Kandilli Rasathanesi El Yazmaları (2001)
- Boğazköy Hitit Tabletleri (2001)
- İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İbn-i Sina Yazmaları
- Koleksiyonu (2003)
- Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi (2013)
- Kültepe Tabletleri (2015)
- Divanü Lügati’t-Türk (2017)
- Piri Reis’in Haritası (2017)